

J. P. TRAP

KONGERIGET
DANMARK

FJERDE OMARBEJDEDE UDGAVE

UNDER MEDVIRKNING AF VIDENSKABSMÆND, FAGFOLK OG
STEDLIGE MEDDELERE FRA ALLE LANDETS EGNE

UDARBEJDET AF

HARALD WEITEMEYER

III. BIND

SORØ AMT · PRÆSTØ AMT
BORNHOLMS AMT

KØBENHAVN 1921

G. E. C. GADS FORLAG

(FREDERIK GAD)

	Pag.		Pag.
Munke-Bjærgby (egen Komm.).....	113	Sørbymagle (Sørbymagle-Kirkerup Komm.)	200
Nordrup (Nordrup-Farendløse Komm.)	138	Taarnborg (egen Komm.)	189
Nordrup (Sønderup-Nordrup Komm.)..	171	Teestrup (egen Komm.)	159
Omø (egen Komm.)	222	Terslev (egen Komm.)	146
Ottestrup (Sorterup-Ottestrup Komm.)	174	Ting-Jellinge (Haarslev-Ting-Jellinge Komm.)	205
Pedersborg (egen Komm.).....	97	Tjæreby (egen Komm.).....	213
Ringsted Landsogn (egen Komm.)....	121	Tystrup [Tjustrup] (Tystrup-Halagerlille Komm.)	224
Sigersted (Bringstrup-Sigersted Komm.)	126	Vallensved (egen Komm.)	235
Skt. Mikkels Landsogn (egen Komm.)..	168	Valsøllille (Jystrup-Valsøllille Komm.)..	133
Skt. Peders Landsogn (egen Komm.)..	161	Vemmelev (Vemmelev-Hemmeshøj Komm.)	184
Slaglille (Slaglille-Bjernede Komm.)... 108		Venslev (Holsteinborg-Venslev Komm.)	207
Skørpinge (Skørpinge-Faardrup Komm.)	198	Vester-Broby [Braaby] (egen Komm.)..	101
Slots-Bjærgby (Slots-Bjærgby-Sludstrup Komm.)	177	Vetterslev (Vetterslev-Høm Komm.)... 141	
Sludstrup (Slots-Bjærgby-Sludstrup Komm.)	178	Vigersted (egen Komm.).....	134
Sneslev (egen Komm.)	144	Øde-Førslev (egen Komm.).....	143
Sorterup (Sorterup-Ottestrup Komm.)..	173	Ørslev (egen Komm.).....	147
Stenmagle (egen Komm.)	119	Ørslev (Ørslev-Sønder-Bjærg Komm.)	210
Sønder-Bjærg (Ørslev-Sønder-Bjærg Komm.)	212	Øster-Broby [Braaby] (egen Komm.)..	155
Sønderup (Sønderup-Nordrup Komm.)	170		

PRÆSTØ AMT 259—518

Købstæder: Næstved p. 282. — Præstø p. 264. — Stege p. 324. — Store-Heddinge p. 274. — Vordingborg p. 305.

Herreder: Baarse p. 459. — Bjæverskov p. 337. — Fakse p. 383. — Hammer p. 433. — Mønbo p. 491. — Stevns p. 359. — Tybjerg p. 410.

Sogne (og Landkommuner):

Allerslev (egen Komm.)	474	Gørslev (Vollerslev-Gørslev Komm.) ..	343
Alslev (egen Komm.)	387	Haarlev (Haarlev-Himlingøje Komm.)..	354
Aversi (egen Komm.).....	412	Hammer (egen Komm.)	449
Baarse (egen Komm.).....	467	Havnelev (egen Komm.).....	381
Bavelse (Glumsø-Bavelse Komm.)	424	Hellested (egen Komm.).....	373
Beldringe (egen Komm.).....	469	Hellevmagle [Herlufmagle] (egen Komm.)	416
Bjæverskov (egen Komm.).....	341	Herfølge [Herfølge] (egen Komm.)... 344	
Bogø (egen Komm.)	517	Himlingøje (Haarlev-Himlingøje Komm.)	356
Borre (egen Komm.).....	502	Holme-Olstrup (egen Komm.)	439
Dalby, se Sønder-Dalby.		Holtug (egen Komm.).....	366
Damsholte (egen Komm.).....	510	Hylleholt (egen Komm.).....	397
Elmelunde (egen Komm.).....	500	Højerup (egen Komm.).....	361
Endeslev (Endeslev-Vraaby Komm.)... 357		Jungshoved (egen Komm.).....	472
Everdrup (egen Komm.).....	462	Kalvehave [Kallehave] (egen Komm.) .	483
Fakse (egen Komm.).....	393	Karise (egen Komm.)	383
Fanefjord (egen Komm.).....	513	Kastrup (egen Komm.)	456
Fensmark (Fensmark-Rislev Komm.) ..	419	Keldby (egen Komm.)	497
Frøslev (egen Komm.)	378	Kongsted (egen Komm.).....	398
Glumsø (Glumsø-Bavelse Komm.)	423	Køng (egen Komm.).....	452

	Pag.		Pag.
Lellinge (egen Komm.)	338	Stege Købstads Landdistrikt (Stege Komm.)	494
Lidemark (egen Komm.)	339	Stege Landsogn (egen Komm.)	494
Lille-Heddinge (egen Komm.)	379	Store-Heddinge Landsogn (egen Komm.)	360
Lundby (egen Komm.)	450	Strøby (egen Komm.)	371
Lyderslev (egen Komm.)	376	Sværdborg (egen Komm.)	454
Magleby (egen Komm.)	364	Sædder (egen Komm.)	347
Magleby (egen Komm.)	504	Sønder-Dalby (Sønder-Dalby-Tureby Komm.)	407
Mern (egen Komm.)	481	Taarnby (Valløby-Taarnby Komm.)	354
Mogenstrup (Nestelsø-Mogenstrup Komm.)	442	Toksværd (egen Komm.)	434
Nestelsø (Nestelsø-Mogenstrup Komm.)	441	Tureby (Sønder-Dalby-Tureby Komm.)	408
Nyord (egen Komm.)	515	Tybjerg (egen Komm.)	413
Næsby (Næsby-Tyvelse Komm.)	426	Tyvelse (Næsby-Tyvelse Komm.)	429
Næstved Skt. Mortens Landdistrikt (Næstved Komm.)	432	Udby (egen Komm.)	476
Næstved Skt. Peders Landdistrikt (Næstved Komm.)	432	Ulse (egen Komm.)	404
Olstrup, se Holme-Olstrup.		Valløby (Valløby-Taarnby Komm.)	348
Præstø Købstads Landdistrikt (Præstø Komm.)	460	Varpelev (egen Komm.)	372
Rislev (Fensmark-Rislev Komm.)	420	Vejlø (Vejlø-Vester-Egesborg Komm.)	444
Roholte (egen Komm.)	402	Vemmetofte (egen Komm.)	389
Rønnebæk (egen Komm.)	436	Vester-Egede (egen Komm.)	411
Sandby (Sandby-Vrangstrup Komm.)	430	Vester-Egesborg (Vejlø-Vester-Egesborg Komm.)	448
Skelby (egen Komm.)	421	Vollerslev (Vollerslev-Gørslev Komm.)	341
Skibinge (egen Komm.)	471	Vordingborg Landsogn (egen Komm.)	486
Smerup (Spjellerup-Smerup Komm.)	375	Vraaby (Endeslev-Vraaby Komm.)	358
Snesere (egen Komm.)	465	Vrangstrup (Sandby-Vrangstrup Komm.)	431
Spjellerup (Spjellerup-Smerup Komm.)	388	Ørslev (egen Komm.)	477
		Øster-Egede (egen Komm.)	405
		Øster-Egesborg (egen Komm.)	478

BORNHOLMS AMT 519—652

Købstæder: Aakirkeby p. 575. — Allinge-Sandvig p. 556. — Hasle p. 551.
— Neksø p. 568. — Rønne p. 536. — Svaneke p. 563.

Herreder: Nørre-Hrd. p. 599. — Sønder-Hrd. p. 637. — Vester-Hrd. p. 582.
— Øster-Hrd. p. 622.

Sogne (og Landkommuner):

Aaker (egen Komm.)	644	Knudsker (egen Komm.)	583
Allinge-Sandvig Købstæders Landdistrikt (Allinge-Sandvig Komm.)	607	Nyker (egen Komm.)	585
Bodilsker (egen Komm.)	638	Nylarsker (egen Komm.)	595
Christiansø (ingen Komm., sorterer under Marineministeriet)	647	Olsker (egen Komm.)	616
Gudhjem (Øster-Larsker-Gudhjem Komm.)	626	Pedersker (egen Komm.)	642
Hasle Købstads Landdistrikt (Hasle Komm.)	600	Povelsker (egen Komm.)	640
Ibsker (egen Komm.)	634	Rutsker (egen Komm.)	603
Klemensker (egen Komm.)	600	Rø (egen Komm.)	619
		Vester-Marie (egen Komm.)	588
		Øster-Larsker (Øster-Larsker-Gudhjem Komm.)	622
		Øster-Marie (egen Komm.)	629

Baarse Herred.

Sognene: Præstø Købstads Landdistr., Everdrup, Snesere, Baarse, Beldringe, Skibinge, Jungshoved, Allerslev, Udby, Ørslev, Øster-Egesborg, Mern, Kalvehave, Vordingborg Landsogn.

1648

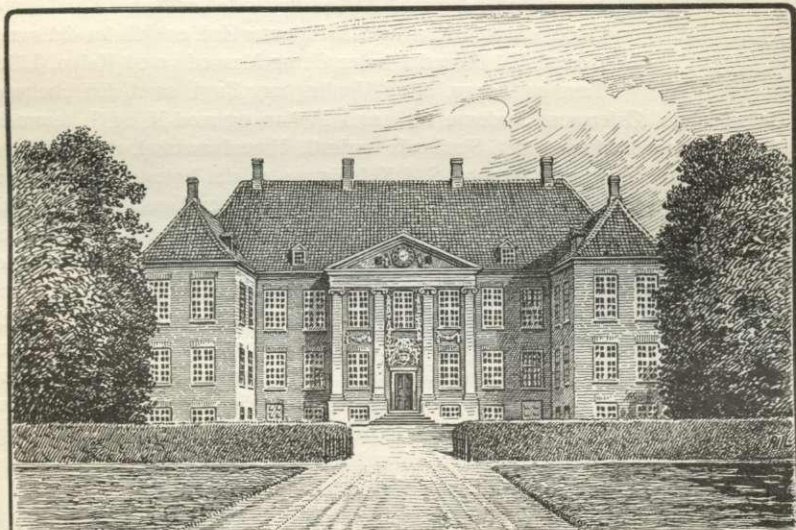
Baarse Herred, det sydøstligste og største i Præstø Amt, grænser mod NØ., N. og V. til Fakse og Hammer Hrd., mod S. til Vordingborg Bugt og Ulvsund og mod Ø. til Østersøen, Fakse Bugt og Præstø Fjord. Herredets største Udstrækning er fra N. til S. c. 30, fra V. til Ø. noget over 15 km. Paa Syd-kysten ligger den mod NV. udskydende Landtunge Knudshoved Odde, der ved Kastrup S. i Hammer Hrd. er skilt fra det øvrige Herred. Til Herredet hører Øerne Masnedø med Kalvø, Lilleø, Tærø og Langø, alle i Vordingborg Bugt, samt den ubeboede Ø Degneholm i Østersøen. Jorderne er, især i Midten og mod N. og S., temmelig højtliggende og bakkede, idet Sjællands sydøstl. Hovedvandskel, der ender ved Kalvehave, gaar igennem det; mod S. i Kulsbjerge er det højeste Punkt 107 m, mod N. hæver et Punkt sig til 120 m. Næsten overalt er Leret fremherskende, dog ikke i de ufrugtbare, lyngbegrøede Kulsbjerge. Herredet er i det hele godt forsynet med Skove (c. $\frac{1}{4}$ af Arealet), den sydl. Del hører endog til Landets skovrigeste Egne. En Del smaa Vandløb søger ud til Kysterne. Der er kun smaa Søer. M. H. t. Frugtbarheden hører det i sin Helhed til Amtets mellemgode Hrd., idet der efter Matr. i Gnmst. gik omtr. 10 Td. Ld. paa 1 Td. Hrtk. Det saml. Areal udgjorde 1916 33,801 ha (c. 338 km²), deraf Vandar. 112. Ager og Engs Hartk. og det halv. Skovskuldsh. udgjorde $\frac{1}{4}$ 1905 5547 Td. Folketallet var $\frac{1}{2}$ 1916 19,071 (1801: 10,468, 1850: 15,675, 1901: 17,836). I Herredet ligger Købstæderne Præstø og Vordingborg. I gejstl. Hens. danner det eet Provsti med Mønbo Hrd., hvortil ogsaa Kastrup S. af Hammer Hrd. hører.

Baarse Hrd. kaldes i Vald. II's Jordebog *Burghushæret* og *Burghøshæreth*, Seglet fra 1648 (se ovfr.) er vel opkommet ved en Fordrejelse af Navnet (bos O : Okse); et Vaaben fra 1584 viser en Mand med en Nøgle i højre og en Bog i venstre Haand. Det har vistnok i Middelalderen administrativt hørt til Laaland og Falster, ligesom Hammer og Fakse Hrd. Fra 1660 hørte det til Vordingborg Amt (Jungshoved, Allerslev og Skibinge S. med Øen Nyord af Mønbo Hrd. dannede dog 1660-65 et eget Amt, *Jungshoved Amt*), indtil dette 1750 sammenlagdes med Tryggevælde Amt (se videre p. 263).

Paa Oldtidsmindesmærker er Hrd. meget rigt, idet der kendes ikke mindre end c. 175 store Stengrave fra Stenalderen og c. 500 Gravhøje. Men noget ulige fordeler de sig i Hrd. Medens der kun findes ganske enkelte i de to nordligste store Sogne og ikke mange i Indsognene Udby og Ørslev, optræder de i meget stort Antal i Kystsognene Allerslev, Kalvehave og Vordingborg Lands.; henved Halvparten af alle Hrd.'s Oldtidsmindesmærker har deres Plads her. Saaledes maa Bebyggelsen i hvert Fald i Sten- og Broncealderen antages at have været særlig fremtrædende i denne Del af Hrd. I øvrigt er der ogsaa navnlig her fremdraget flere større og mindre Bopladsfund fra den ældre Stenalder, som Udtryk for, at Kyststrækningen tidlig blev befolket. Ejendommeligt er det endvidere, at Jættestuer er saa talrige i Hrd.; der kendes c. 35, deribl. nogle, som hører til de anseligste og bedst bevarede i deres Art. Af Gravhøjene tilhører en meget stor Del antagelig Broncealderen; fra en af dem, i Udby S., hidrører et hidtil enestaaende Fund af en italisk lille Kedelvogn af Bronze. Fund fra Jernalderen kendes derimod ikke i stort Antal og ingen særlig betydningsfulde.

Litt. Indberetning til Nationalmus. om antikv. Undersøgelser i B. Hrd., af S. Müller, 1876-77 (Manuskript).

Præstø Købstads Landdistrikt, V. for Præstø, omgives af Præstø Købstadsgrund, Beldringe og Skibinge S. samt Præstø Bugt, langs hvilken der findes Enge. Jorderne er lermuldede og af god Beskaffenhed og stiger temmelig stærkt mod V. I Distriktet en Enklave, Præstø Overdrev, som hører til Præstø Købstad. Nordligst i Distriktet ved Bugten den smukke Hollænderskov. Gennem Distriktet gaar Landevejen Næstved-Præstø, der krydser Fakse-Præstø-Kalvehave Landevej, samt Næstved-Præstø-Mern Banen.

Nysø, set fra Gaarden.

Befolkning i 1916: 204 (1801: 131, 1850: 156, 1901: 193), boende i 44 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 45 Td.; 2 Gde med 43 og 25 Hse med 2 Td. Hartk. Ejds. (1916): 1104, deraf Jordv. 557. Areal: 355 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 16 ha, Byg 39, Havre 15, Blands. til Modenh. 25, Foderroer 16, Sukkerroer 18; Brak udgjorde 18 ha, Grønfoder og Græsning 68, Haver o. l. 14, Skov 100, Vandar. 3. Kreaturhold (1919): 44 Heste, 164 Stk. Hornkv. (deraf 88 Køer), 9 Geder, 7 Faar, 50 Svin (1914: 126).

I Distriktet ligger: *Nye-Esbjærg*, Hse, *Rødebæk*, Hse, *Præstø Overdrev*, Hse, (til Dels under Kbst.), *Skovlykke*, Mejeri, og

Hovedgaarden *Nysø*, Hovedsædet i Baroniet Stampenborg*), 39,3 Td. H., Ejds. 360, Jordv. 243; c. 200 ha, mest Ager og Eng. Baroniets Skove, i alt 6,8 Td. Ager og Engs H. og 42,5 Td. fuld Skovsk., er vurd. til 455,000 Kr., hvoraf 68,000 for den Del, der ligger i Landdistriktet.

*) *Baroniet Stampenborg* omfatter Hovedgaardene *Nysø* og *Jungshoved* og *Avlsgaarden Christinelund* (Skibinge S.), de to Hovedgde har tils. c. 222 Td. H. af alle Slags, hvoraf fri Jord c. 80, indtaget til Skov c. 49, Bøndergods c. 90 Td., under Præstø Kbst. c. 2 Td. Til Baroniet hører i Bankaktier c. 7400 Kr., i Fideikommiskapitaler c. 1,413,600 Kr. foruden aarl. Fæsteafgift c. 1646 Td. Korn og 420 Kr. Jordtilliggendet er henved 430 ha, Skovarealet c. 600 ha.

Landdistriktet, der har Skole- og Fattigvæsen fælles med Købstaden (se p. 265), har Tingsted i Præstø og hører under Rets- og Politikr. Præstø Kbst. m. m., Præstø Amts sjæll. Amtstuedistr. (Næstved), Sydsjæll. Lægekr., Præstø Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingskr., 4. Forligskr. og 2. Udskrivningskr.' 148. Lægd.

Nysø er oprettet af Jens Lauridsen, der som „Pensionarius over Vordingborg Amt“ af Ulr. Fr. Gyldenløve havde forpagtet Vordingborg Amt samt Beldringe og Lekkende Godser og havde Bestyrelsen af en Del Krongods i Sydsjæll., og som 1670 fik udlagt af Kronen noget Gods i Omegnen af Præstø, deribl. det øde moradsagtige Jordstykke Nysø (tidligere Klosterjord), som Faderen Laurids Nielsen (se p. 266 og p. 271) alt 1651 havde faaet Skøde paa, for nogle Fordringer, som Broderen, Krigskommissær Søren Lauridsen, havde overdraget ham, da han havde forstrakt Kronen med

Penge under den sidste Krig. Paa dette Jordstykke opførte Jens L. Gaarden Nysø, som han ved kgl. Bev. af 1673 fik tillagt Hovedgaardens Friheder (dog ikke Tiendefrihed), og som ved hans Død 1689 gik over til Sønnen Laurids Lauridsen, der 1704 tilkøbte Skibinge Kirke (1707 vurderedes Gaarden til 20,000 Rd.). Fra Laurids Lauridsen († 1707) gik Nysø over til hans Svoger Kommercerd. J. N. Voigt († 1743), som 1742 solgte den for 16,000 Rd. (Hovedgaardst. c. 23,5, med Bøndergods i alt 187,5 Td. H.) til Enkegrevinde Cathr. Kristine Danneskjold-Samsøe, f. Holstein. Hun skødede den 1761 for 26,500 Rd. til Kmjkr., Grev Gustav Holck, der 1763 solgte den for 27,000 Rd. til Kmhr., senere Gehejmerd. og Stiftamtmand H. A. Brockenhuus († 1793), der tillige ejede Jungshoved og Oremands-

Thorvaldsens Atelier.

gaard. Han erhvervede 1763 kongelig Bevilling for Nysø paa komplette Hovedgaardst. rettigheder og solgte 1785 alle 3 Godser for 136,200 Rd. til Etatsraad N. L. Reiersen (Stifteren af det Reiersenske Fond). Efter hans Død 1795 solgtes ved Auktion 1796 Nysø for 96,100 og Jungshoved for 82,100 Rd. til Justitsraad Peter Thestrup, og 1800 købte Kapt., senere Kmhr. Holger Stampe for 207,000 Rd. begge Godserne, som han ved kgl. Res. af 11/2 1809 fik oprettet til Baroniet *Stampenborg*. Erektionen er grundet paa Gehejmerd. og Statsminister Henr. Stampes Testam. af 7/8 1783, hvorved en Kapital af 200,000 Rd. bestemtes til Indkøb af Jordegods, der kunde oprettes til et Friherreskab under Navn af Stampenborg, og som nærmeste Arving havde Henr. Stampe († 1789 uden at efterlade sig Børn) indsat Sønnen af sin ældste Broder Frands Thestrup Stampe (Præst i Slagelse, † 1762), Holger Stampe, † 1827, efter hvem det gik over til dennes Søn Henrik St. († 1876), g. m. Christine, f. Dalgas, som knyttede en stor Kreds af Digtere, Videnskabsmænd, Politikere og Kunstnere, særlig Thorvaldsen, til Nysø. De næste Besiddere var Sønnen Henr. St., † 1892, og dennes Broder Holger Stampe-Charisius, † 1904, der ingen Børn havde, hvorfor N. gik over til Efterkommeren af en Sidelinje, cand. phil. Henrik Stampe, den nuv. Besidder.

Hovedbygningen er opf. 1671-73 og staar væsentlig endnu, skønt den er en Del ændret, navnlig under Brockenhuus. Den er opf. i hollandsk klassisk Stil i to Stokv. med Kælder og bestaar af en Hovedfløj og to korte Sidefløje mod N. ud til Gaarden; Midtpartiet paa Hovedfløjen baade mod Haven og Gaarden har Frontespice og 4 ioniske Pilastre paa høje Fodstykker, Tagene er afvalmede (Fr. Beckett mener, at Arkitekten maaske er Charlottenborgs Bygmester Evert Jansen). Anlægget er paa 3 Sider omgivet af Grave (Nordgraven forsvandt under Brockenhuus). Tæt ved Graven i Forhaven ligger det lille sekskantede „Thorvaldsens Atelier“, opf. 1838 af Christine Stampe (indviet af

Grundtvig, der kaldte det „Vølunds Værksted“, istandsat 1917 af Arkt. Thorv. Jørgensen), hvori der findes fl. af Kunstnerens Arbejder, først og fremmest hans egen Portrætstatue, som han udførte her. S. for Hovedbygningen ligger den i fransk Stil anlagte Have med stive Hække, snorlige Gange, Billedstøtter m. m. (Sagnet fortæller, at Havens Anlæggelse paa Jens Lauridsens Tid kostede een Skilling mere end Bygningen). Mod N. ligger den saakaldte Kavallerbyggn., Forpagter- og Godsforvalterboligen (Arkt. N. Drewsen) og Avlsbygningerne. — Litt.: M. G. P. Repholtz, Beskr. over Bar. Stampenborg, Kbhvn. 1820. A. Repholtz, Thorvaldsen og Nysø, Kbhvn. 1911. Baronesse Stampes Erindr. om Thorvaldsen, udg. af Rigmor Bendix, Kbh. 1912. Fr. Beckett, i Dske Herregde ved 1920 I.

Everdrup Sogn

omgives af Snesere S., Præstø Fjord, Fakse Hrd. (Kongsted S.), fra hvilket det delvis skilles ved Herredsbæk, og Hammer Hrd. (Toksværd, Nestelsø, Mogenstrup og Hammer S.). Kirken ligger c. 10 km NV. for Præstø og 13 km

ØSØ. for Næstved. De især mod N. og V. højtliggende, stærkt bakkede, mod S. skraanende Jorder (en Bakke ved Taageskov Overdrev ved Nordgrænsen er 120 m), med vide Udsigter fra Bakkerne, er ler- og sandholdige. I Sognet en Del Skov, navnlig Bøgeskov (Hovsk., nederste og mellemste Fredsk., Everdruplund, Taageskov Hestehave, Størtinge Sk., den ejendommelige Præsteskov med dybe Kløfter, hvorigennem der snor sig mange smaa Vandløb samt en høj Bakke, opkaldt efter „Kong Skrie“, se ndfr.; ogsaa Bækkeskovs Skove har Kløfter og stejle Skraaninger). Sognet er ejendommeligt ved sine Markskel af Kampesten. I Sognet findes talrige mindre Moser: Bøgesø, Flintemose o. fl. Gennem Sognet gaar Landevejen Kbhvn.-Vordingborg og Næstved-Præstø Banen.

Befolkning i 1916: 1512 (1801: 842, 1850: 1377, 1901: 1475), boende i 344 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 481 Td.; 71 Gde med 420 og 190 Hse med 42, forsk. Lodder med 19 Td. Hartk., samt 42 jordløse Hse. Ejdsks. (1916): 5212, deraf Jordv.: 3025. Areal: 3056 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 143 ha, Rug 166, Byg 274, Havre 271, Blands. til Modenhed 320, Kartofler 10, Foderroer 220; Brak udgjorde 278 ha, Grønfoder og Græsning 744, Haver o. l. 69, Tørvemoser 52, Skov 364, ubenytt. 6, Vandar. 13. Kreaturhold (1919): 540 Heste, 1958 Stk. Hornkv. (deraf 1077 Køer), 50 Geder, 121 Faar, 691 Svin (1914: 2383).

I Sognet Byerne: *Everdrup* (c. 1370 Æwerthorp) med Kirke, Præstegd., Skole, Forskole, Kommunegaard (opf. 1880 som Fattiggd.) med Alderdomshjem, Missionshus („Zion“, opf. 1892), Forsamlingshus (1893), Lægebl., Sparekasse (opr. 1898; ^{31/3} 1918: Indskud 54,513, Reservef. 3634 Kr.), Kbmndshdl., Brugsforen., mange Haandværkere m. m.; *Engelstrup* (1379 Engellstrup) med Kbmndshdl.; *Hemmestrup* (1387 Hemingstorp), næsten helt udflyttet; *Stavnstrup* (1356 Staffynthorp) med Skole, Forskole og Mølle (med vid Udsigt); *Taageskov* (1389 Togheskov); *Størtinge* (1387 Styrtinge) med Ml. og *Flintemose Skole* og Forskole; *Krømlinge* (1437 Krømplinge, 1314 Kræmplinggæ) med Kbmndshdl.; *Bøgesø* (Bøgitø, c. 1370

Bøghesø) med Kbmdshdl. og Jærnbæst., hvortil hører *Bultehuse* (et bjærgagtigt Landskab, tidligere Overdrev) og *Sønderby* med den snart helt tilgroede Bøgesø. Saml. af Huse: *Taageskov Overdrev*, *Nyprøve*, *Tyrehule*, *Bækkeskovhuse* og *Bækkeskov Strandhuse* med *Skt. Peders Kapel*, der ligger meget smukt ved Lillestrand.

Hovedgaarden *Bækkeskov* (1320 Becheskou) har c. 67,6 Td. Ager og Engs H. og 12,5 Td. Skovsk., Ejds. 550, Jordv. 312; c. 552 ha, deraf Ager 283, Skov 269 (deraf c. 10 Td. H. med 45 ha i Snesere S.), Resten Ager. Desuden hører til Godset c. 43,5 Td. H. Bøndergods, hvorunder Forpagtergaarden *Bregnegd.*, c. 14,7 Td. H.; Forpagtergaarden *Julianelund* og *Axelvedgd.* er frasolgte. Den saml. Ejds. er 1198,6 (Skovens Ejds. 208). — Andre Gde: *Raadegd.* har c. 33,6 Td. H. (deraf 10 i Toksværd S.) og 1 Td. Skovsk., Ejds. 350, Jordv. 244,5; c. 267 ha, deraf Skov 62; 7 Arbejderhuse. *Taageskovgd.* har c. 25,2 Td. H., Ejds. 250, Jordv. 181; c. 191 ha, deraf Skov og Have c. 21, Resten Ager. Præstegaarden har c. 12 Td. H., Ejds. 68, c. 50 ha.

Everdrup S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Præstø og hører under Rets- og Politikr. Præstø Kbst. m. m., Præstø Amts sjæll. Amtstuedistr. (Næstved), Sydsjæll. Lægekr., Præstø Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingskr., 4. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. 144. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er en romansk Kampestenkirke med et ret langstrakt Skib, der muligt er forlænget et Stykke mod V. senere i Middelalderen; af Koret, der omtrent har Skibets Bredder, er i alt Fald Østgavlen ommuret af Munkesten. I Slutn. af Middelald. er Kirken overhjulvet og et Taarn tilbygget i V. af Munke- og Kridtsten, hvis nederste Stokv. (nu Vaabenhus) er dækket af en Art Nethvælv. Fra Middelalderens allersidste Tid synes Vaabenhuset (nu Materialhus) i S. og Sakristiet ved Korets Nordside at stamme (Munkesten); medens det store Nordkapel, der har været Gravkapel for Bækkeskovs Ejere (Kisterne er nu nedsatte paa Kirkegaarden), er fra 1627 (Aarst. staar paa Gavlen; paa Vaabenhusgavlen staar 1774). Altertavle fra 1877 af A. Dorph (Christus og Disciplene i Emaus) i en godt udsk. Ramme fra 1633; Prædikestol fra s. Tid og s. Værksted; senromansk Granitfont af meget usædvanlig Karakter, med Korslam, Løver og Drager etc., udhugne i Relief (den stod indtil Slutn. af 19. Aarh. i Bækkeskovs Have). I den nordl. Tilbygning et stort Krucifiks fra 15. Aarh.; over Korbuven et lille Krucifiks fra 17. Aarh. I Taarnrummet er opstillet en Ligsten over Vibeke Beck (se ndfr.) og Datter Eline Galde, † 1606 (laa før ved Alteret). I den nordl. Tilbygning Epitaf. over Landsdommer Knud Ahasverus Becker, † 1738 (se ndfr.), og Kisteplader over Margrethe Marie Munthe af Morgenstjerne, † 1790, og Anna Dorothea M. af M., † 1791; i Sakristiet Stentavle over Præsten Rasmus Hansen, † 1676, med en lang Indskr., der beretter om hans vidtløftige Rejser. — I sydøstl. Hj. af Kirkegaarden er 1894 opf. et Ligkapel. — Paa Stenhøjgd. ved Bøgesø opbevares en Vievandssten, som sikkert stammer fra Kirken.

Skt. Peders Kapel, med et lille Klokketaarn med Spir, er opf. 1878, Arkt. H. J. Holm, paa en Grund, der er skænket af Enken efter Kmhr. Chr. A. Vind til Bækkeskov, af Everdrup og Snesere Sogne i Forening. Gudstjenesten holdes skiftevis af de to Sognepræster.

Bækkeskov nævnes alt 1320 blandt det Gods, som Drosten Hr. Morten Dues Arvinger overdrog hans Enke Fru Inger som Vederlag for hendes Gods, som han havde afhændet. I Slutn. af 16. Aarh. ejedes B. af Fru Vibeke Beck, g. m. Tønne Galde til Nygaard, 1608 af hendes Søn Chrf. Galde († 1631), hvorefter den kom til Kronen, som 1633 aistod den til Fru Merete Grubbe, † 1656, Enke efter Knud Urne († 1622); hun fik dog først 1650 Skøde paa den og har maaske allerede s. Aar solgt den til den næste Ejer Admiral Chrf. Lindenov († 1679), hvis Datter Anna Elisabeth blev g. m. Axel Urne († 1677) og som Enke solgte Gaarden (vurd. til 7125 Rd.) 1691 til Stiftsbefalingsmd. Otto Krabbe til Holmegd., som 1693 skødede den til Major, senere Oberstlieutn. Steen Skinkel († 1711), fra hvem den gik over til Sønnen Rud. Skinkel, der 1729 afhændede den for 12,000 Rd. C. til Vicelandsdommer Knud Ahasverus Becker, der paa Gr. af sin Haardhed mod Bønderne blev dræbt af dem 1738 (Stedet i Marken,

hvor det skete, paavises endnu, og det fortælles, at det spøger der). Hans Enke Helene Marie, f. Brummond, ægtede Hans Folsach til Gessinggd., som 1741 solgte den (249 Td. H.) for 17,000 Rd. C. til Kancellird. og Kammeradvokat, senere Justitsrd. Bredo v. Munthe af Morgenstjerne († 1757), hvis Enke skødede den 1759 for 30,000 Rd. til Sønnen Otto Chr. v. Munthe af M. († 1809), som tilkøbte en Del Gods samt Everdrup og Baarse Kirker og 1795 solgte Gaard og Gods for 104,000 Rd. til Englænderen Agent, senere Baron Ch. Selby († 1823), som foretog kostbare Agerdykningsforsøg og 1805 (Skøde af 1808) solgte Godset for 258,000 Rd. til Kancellisekretær P. B. Petersen til Engelholm, efter at han særskilt havde frasolgt Bredeshave (=: Bredos Have) Gaard og Gods, som hidtil havde hørt under Bækkeskov, og Baarse Kirke. Petersen afhændede 1810 (Skøde af 1811) Bækkeskov med øvrige Tilligg. for 280,000 Rd. til Justitsrd. M. Leigh Smith, efter hvis Død 1843 B. 1844 købtes for 212,000 Rd. af Kmhr. Chr. A. Vind til Sanderumgaard († 1869). Efter Enkens Død 1881 udlagdes den i Arv for 600,000 Kr. til Sønnen C. R. Emil Vind, dsk. Gesandt i Berlin, † 1906, hvorefter den

Bækkeskov, set fra V.

gik over til dennes Brodersøn, den nuv. Ejer, Hofjægerm. Ove Vind (fra 1913 ogsaa Ejer af Sanderumgd. og Vejrumgd.). — Den nuv. højtliggende Hovedbygning, hvorfra der er en vid Udsigt, er opf. 1796-98 af Selby noget Ø. for den gl. uanselige Gaard. Den er bygget af hollandske, rødviolette Klinker i Empirestil og bestaar af een Fløj med høj Kælder og to Stokv. (restaur. i nyeste Tid baade ind- og udvendig, Arkt. J. Ingwersen). Ligeledes lod Selby opføre nær Hovedbygningen en prægtig Hestestald og i Haven et Billardhus, ligesom han anlagde den omgivende Have og Parkanlægget i den Tids Smag med Drivhus, Orangeri, Templer, Broer osv. (omlagt i nyeste Tid af Edv. Glæsel), samt en Dyrehave med rig Bestand af Kron- og Daavildt. Ladebygningerne er genopførte efter en Brand 1920. De to smaa Bække Krobæk (Møllebæk) og Herreds-bæk Ø. og V. for Gaarden (den første er rig paa Ørred) snor sig gennem Skov med indtil 25 m høje Skrænter (se p. 462). Endnu i 17. Aarhs. Matrikler nævnes Bækkeskov By, med 2—3 Gde og 1 Mølle („Helfvedis Mølle“, nuv. Helledes Ml). (S. Nygaard, B., i Dske Herregde ved 1920 I).

Niels Swey af *Krimplinge* nævnes 1383, Niels Tuesen af K. 1388—89.

I *Bogesø* har før ligget en Kirke (nævnt c. 1370), og Sognet hørte til Hammer Hrd., men var Anneks til Everdrup; 1551 blev Kirken lukket og Sognefolket henvist til Everdrup, men endnu 1556 stod den, da det ved kgl. Brev befalede at nedbryde den og bruge Materialet til Everdrup Kirke. Kirken har ligget ved Byens vestl. Udkant, hvor der jævnlig er fundet Skeletter og Mursten.

Ifl. Præsteindberetn. af 1808 er der et Sagn om, at der i Sognet har boet to Næsekonger, Brødr. Evert og Skrie. Den første skal være begr. i „Kong Everts Grav“, medens *Skrieberg* i Præstegaardens Mark ved Flintesøen (nu udtørret) bar Skries Borg, der odelagdes af en Kong Grib. Videre fortælles, at man under Præstegaarden havde fundet svære Murstensmure til et Rum, ligesom mindre Bygningsrester ved Gaarden vidnede om, at der havde staaet en anselig Bygning.

Blot i Sognets vestl. Halvdel findes Oldtidsmindesmærker, endda kun ganske faa. Ved Krømlinge er fredl. en Dysse, hvis Kammer har en meget anselig Dæksten; tæt ved Dyssen ses i Rester af en lav Høj et udgravet, stensat Gravkammer. V. for Everdrup har der sikkert staaet Stenalders Mindesmærker, og i Everdruplund ligger paa jævn Flade en ret velbevaret og anselig Langdysse, *Kong Everts Grav* (se ovfr.).

Litt.: L. M. Wedel, Topographie over Wordingborg Amt, 1. H. (Everdrup S.), Kbhvn. 1818.

Snesere Sogn omgives af Everdrup S., Hammer Hrd. (Hammer S.), Baarse S. med Enklave, Beldringe S. og Præstø Købstads Landdistr., mod hvilke Grænsen dannes af den smalle Vig Even, samt Præstø Fjord. Kirken ligger c. 9 km NV. for Præstø og 13 km SØ. for Næstved. De især mod N. og i Midten højtliggende og bølgeformede

Jorder (højeste Punkt Gaeshøj, fejlagtigt Godshøj, 75 m), der falder temmelig brat af mod S. ned mod Hulebæk (den største af de mange Bække, der gennemstrømmer Sognet), er overvejende lerholdige. Fra Brøderup Højskole og omliggende Terræn er der meget smuk Udsigt mod S. til Møn. Snesere Sø er henvend 10 ha, og der findes mange Moser. Mod Ø. lidt Skov (Engelholm S., Sjolte Sk.). Gennem Sognet gaar Landevejen Køge-Vordingborg og Næstved-Præstø Banen.

Befolkning i 1916: 1977 (1801: 1082, 1850: 1491, 1901: 1797), boende i 415 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 673 Td.; 108 Gde med 623 og 177 Hse med 50 Td. Hartk., samt 32 jordløse Hse. Ejdsck. (1916): 6754, deraf Jordv.: 4084. **Areal:** 3590 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 182 ha, Rug 175, Byg 487, Havre 407, Blands. til Modenhed 362, Kartofler 7, Foderroer 283, Sukkerroer 15; Brak udgjorde 316 ha, Grønfoder og Græsning 899, Haver o. l. 81, Tørvemoser 77, Skov 77, ubenytt. 32, Vandar. 15. **Kreaturhold** (1919): 718 Heste, 2495 Stk. Hornkv. (deraf 1284 Køer), 79 Geder, 109 Faar, 984 Svin (1914: 3561).

I Sognet Byerne: *Snesere* (1231 Snesør) med Kirke, Præstegd., Skole, Forskole (opf. 1905), Bageri, Teglværk, Ml. og Brugsforen. samt Jærnbanest.; *Sneseretorp* (1610 Sneseretorp) med Skole; *Aaside* (1610 Aasie) med Andelsmejeri; *Overeven* (1610 Oereffne); *Brøderup* (1320 Brytherup) med Alderdomshjem (opf. 1895) med Afd. for Fattiglemmer (den 1869 opf. Fattiggd. solgtes 1895), Skole, Folkehøjskole, Sn. Sogns Spare- og Laanekasse (Kontor i Alderdomshjemmet, opr. 1871; ⁸¹/₃ 1918: Indskud 123,487, Reservef. 6033 Kr.), Brugsforen. og Fællesmejeri; *Sølperup* (1401 Sølþæorp); *Sjolte* (1320 Siøholt) med Skole og Forskole (opf. 1905) og Brugsforen.; *Nørre-Smidstrup* (Smedstrup, c. 1370 Smistorp) med Skole

og Forskole (opf. 1905); *Store-Røttinge* (1348 Maglærytthing); *Lille-Røttinge* (1356 Ryttinghæ). Saml. af Huse: *Snesere Overdrev* med Missionshus (opf. 1891); *Bredeshave*; *Sjotte Strandhuse*; *Torpenholt*; *Evenhuse* (1616 Efveren, 1670 Eiven); *Gamle-Tappernoje* (1664 Tapenøyes Krug); *Ny-Tappernoje*, med Lægebl., Kro, Afholdshotel, Dampml., Bageri, Kbmdshdlr., Jærbanest. og Posteksp.; *Askov Huse* (1395 Askaw) med Ml. og Dampbageri og Kbmdshdl. *Hellede Mølle*, under Bækkeskov, er nu indtaget til Skoven (den hørte indtil 1867 under Everdrup S.).

Hovedgaarden *Engelholm* har c. 61,9 Td. H., Ejds. 520, Jordv. 380, c. 310 ha, deraf Ager 269; desuden hører til Godset (i Snesere og Baarse S.) c. 138 ha Skov (Ejds. 67) og én Del Bøndergods (Ejds. 79,8) m. m. Hovedgaarden *Bredeshave* har 26,6 Td. H., Ejds. 202, Jordv. 151,8; c. 131 ha; desuden hører til Godset en Del Bøndergods, 2 Fæstegde, c. 20 Fæste- og Lejehuse m. m. *Aasidegaard*, solgt fra Gavnø 1909, har 16,5 Td. H., Ejds. 131, Jordv. 95; c. 90 ha, deraf Ager 74.

Snesere S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Præstø og hører under Rets- og Politikr. Præstø Kbst. m. m., Præstø Amts sjæll. Amtstuedistr. (Næstved), Sydsjæll. Lægekr., Præstø Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingskr., 4. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. 145. Lægd. Kirken er selvejende (siden 1912).

Kirken er meget lang og smal, idet den oprindelig romanske Kampestenskirke (med Kridt om Vinduer og Døre) er forlænget flere Gange baade mod V. og Ø., saaledes at af denne Kirke nu kun Skibets Sidemure er bevarede. Allerede i ret tidlig Tid er Skibet forlænget et Fag mod V. med Kamp, og c. 1400 er der tilbygget et nyt Kor af Skibets Bredde, opf. af Munkesten med 2 Hvalvingsfag. Men dettes Østgavl er atter i 16. Aarh. nedrevet, idet der tilbyggedes et nyt stort Korfag med tresidet Afslutn. i Ø., forneden af Kridt og Munkesten i Bælter, foroven af smaa Sten. Langhuset, hvis indv. Længde er c. 39 m, fik i alt 6 Hvalvingsfag, hvoraf de ældste er det oprindl. Skibs 2 Fag (14. Aarh.). Fra senere Middelalder stammer ogsaa Taarnet i V. (Kridt og Munkest. i Bælter) og Sakristiet i N. (Kridtst.), der slutter sig til den ældre Korudvidelse. Ved en Restaur. 1845-47 nedreves Vaabenhuset mod S. (ligesom en lille Udbygning mod N.), og det overhvalv. Taarnrum omdannedes til Vaabenhus; 1878-80 var der en ny Restaur. Altertavlen fra 1727 med samtidigt Maleri af Henr. Krock: Korsfæstelsen, er restaur. 1880, Prædikestol fra 1616; romansk Granitfont. Degnestol fra 1575; i Skibet et stort gotisk Krucifiks. Fl. Ligsten er forsvundne efter 1845. — Paa den over 1 ha store Kirkegaard (udvidet 1896) er 1897 opf. et Ligkapel med Tøndehvalving. (Se P. E. Jensen, Gavnø, Kbh. 1902, p. 364 flg.)

Engelholm hørte til det Vordingborgske Godsdistrikt, der solgtes 1774, og den oprettedes til Hovedgaard under Navn af *Skovbygaard*, best. af Byen Skovby (1356 Skowby; i 1664 var der kun 2 Skovbygaarde) og 6 Gde af Røttinge By. Gaarden (Hovedgaardst. c. 36, Bøndergods 235 Td. H. samt Lundby Konge- og Kirketiende) skædedes 1775 for 30,120 Rd. C. til Hans Petersen († 1803), der opkaldte den efter sin Hustru Inger Engel og ogsaa købte Oremandsgd. Efter hans Søn Kancellisekretær P. B. Petersens Død 1824 solgtes den for 65,000 Rd. til Amtsforvalter L. G. Cøln, men blev 1827 taget under Administration af Rentekammeret for Kassemangel og 1830 solgt for 100,000 Rd. til Postsekretær, senere Etatsrd. Benj. Wolff († 1866), der ophjælp den meget forfaldne Ejendom og efterhaanden bragte den i udmærket Stand. Nuv. Besidder er Hofjægerm. G. Wolff-Snedorff. — Hovedbygningen, i 1 Stokv. med høje, hvælvede Kældere og Mansardtag er opf. 1781-85. I Haven er H. Petersen med Hustru og Søn P. B. Petersen begr., og Pladsen benyttes nu til Familiegravsted for Engelholm.

Bredeshave (?: Bredos Have, opkaldt efter Bredo v. Munthe af Morgenstjerne) var først en Avlsgaard under Bækkeskov, som 1802 tillige med Baarse Kirke solgtes af Selby (se p. 464) for 30,000 Rd. til G. J. Røby, Forpagter paa Nysø. Han afhændede den 1805 til J. L. Christensen, der 1810 solgte den til Kmjkr. Raben-Huitfeldt, og han solgte den 1813 til Krigsassessor Christen Sørensen, som 1821 afhændede den for 44,000 Rd. til H. C. Valentiner (senere til Gjeddesdal), hvis Søn C. U. Valentiner solgte den 1836 for 36,000 Rd. til Kapt. P. E. Bjørn, som 1851 solgte den for 75,000 Rd. til Justitsrd. J. Nohr. Denne solgte den 1856 for 119,000 Rd. til Lieutn. J. G. H.

Gutzon Münster, der 1860 afhændede den for s. Sum til Fatteren P. G. Münster, der 1876 solgte den for 340,000 Kr. til Sønnen C. E. H. Münster; 1902 blev den købt af S. F. Gede, der 1916 solgte den til Chr. Suenson, og han afhændede den 1919 for 660,000 Kr. til den nuv. Ejer A. G. C. Jessen. — Hovedbygningen er opf. i Slutn. af 18. Aarh. (1782).

Snesere (Snesør) nævnes alt i Vald. II's Jordeb. 1231 og senere 1295 og 1297 tillige med Skibinge og flere Landsbyer blandt det Gods, som Erik Plovpenning's Døtre Jutta og Agnes havde skænket Skt. Agnete Kloster i Roskilde. Erik Klippings Døtre gav ogsaa en stor Del Gods (en Mølle og 20 Gde) i Snesere til Klosteret. Dette Gods fik 1378 Væbneren Bo Karse og 1422 Henneke Bosendal i Forlening, den sidste havde det endnu 1434. — I 16. Aarh. var det lille *Snegaard* kgl. Len, indtil det lagdes under Vordingborg Hovedlen. Bygningerne skal senest være benyttede til Præsteenkesæde og 1745 være solgt til Nedbrydning. De har vistnok været af Bindingsværk og laa vestligst paa den saakaldte *Snegaards Banke* c. 400 m S. for Aaside. Denne naturlige Banke har tidligere været omgivet af Vand, og endnu spores Vejdæmningen, som har ført til Borgen.

Brytherup Fjerding med Siøholt Mark tilhørte 1320 Hr. Morten Dues Arvinger. — Gøngehøvdingen Svend Poulsen havde en Tid en Gaard i Sognet („Lundbygd. og Kirkeværgen Peder Nansens Gd.“; se p. 451). Ved Bredeshave findes endnu Gøngehus, hvor der if. Sagnet har boet Gønger. — I Snesere har der været et *Skt. Hans Gilde*.

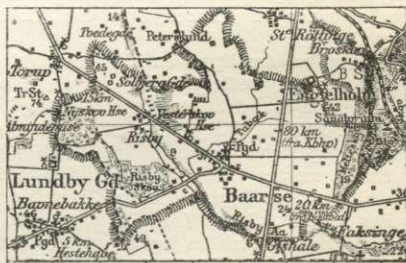
I Sagnet har tidl. ligget en By *Even*, der 1664 angives at have 6 Gde 2 Hse, 1688 kun 3 Gde 3 Hse; den har ligget ved Fjorden ved Mundingen af Vigen Even, hvor nu Evenhuse findes. — Gl.-Tappernøje Kro, ved den gl. Landevej, var oprindl. Bol. for en Opsynsmand, som passede Leddet paa „Stiggærdet“ for den kgl. Vildbane, der gik fra Præsto Fjord til Dybsø Fjord. Efter den nye Landevejs Anlæg flyttedes Kroen op til denne (Ny-Tappernøje), hvor nu efter Stationens Anlæg den egtl. By er kommet. Tappernøje skal oprindl. være et Øgenavn til Kromanden, jvfr. ved Præsto „Taplidthuset“, ogsaa ved den gl. Landevej. — *Kongens Mølle*, nævnt i 17. Aarh., er nu nedlagt.

Brøderup Folkehøjskole er grl. 1867 i Ulse af Gaardejer Jens Olsen, 1868 flyttet hertil; dens første Forstander var Johs. Schrøder (til 1873); af senere Forstandere nævnes Emil Dam (fra 1890), under hvem Skolen gik meget frem. Den kaldtes tidligere „Fr. VII's Minde“. (Se Noget for alle, 1907 p. 364; Dansk Ungdom 1907-8, p. 49).

V. for Snesere ligger tæt sammen en Langdyssø og en Jættestue med Rest af omgivende lav Jordhøj, begge Mindesmærker fredl., men noget forstyrrede. N. for Aaside ses to Langdysser, den ene ualmindelig regelmæssig bygget og med meget store Randsten. I øvrigt kendes i Sagnet kun enkelte Oldtidsmindesmærker.

Litt.: P. Jensen, Optegn. om Snesere Sogn, Kbhvn. 1883; s. Forf., Optegn. om Snegaards (Snigaards) Borg og Len, i Aarb. f. Præsto A. 1912, og Sn. By i Fortid og Nutid, smstds. 1918.

Baarse Sogn omgives af Udby S., Annekset Beldringe, mod hvilket Grænsen i Ø. dannes af Even, Præsto Købstads Landdistr., Snesere S. og Hammer Hrd. (Hammer og Lundby S.); mod NØ. ligger en lille Enklave ved Hulebæk. Kirken ligger c. 6 km V. for Præsto og 17 km SØ. for Næstved. De ikke videre højtliggende (højeste Punkter Signalbakke og Bondebjærg, begge 45 m), blødt bølgeformede Jorder er af middelgod Beskaffenhed, i Lavningerne er der hist og her Bække som Tubæk og Risby Aa, der forener sig til en mindre Aa, som under Navnet Tubæk slynger sig gennem Landskabet og paa en større Strækning danner Skellet mel. Baarse og Beldringe S. og udmunder i Præsto Fjord. En Del Skov (Mollylund og Risby Sk. mod V., Melteskov mod

Ø.). Gennem Sognet gaar Landevejen Køge-Vordingborg og Vejen fra Præstø til Næstved og Køng.

Befolkning i 1916: 761 (1801: 518, 1850: 766, 1901: 786), boende i 163 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 293 Td.; 48 Gde med 235 og 111 Hse med 23, forsk. Lodder med 35 Td. Hartk., samt 5 jordløse Hse. **Ejdsk.** (1916): 2633, deraf **Jordv.**: 1649. **Areal:** 1832 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 67 ha, Rug 130, Byg 193, Havre 200, Blands. til Modenhed 166, Kartofler 4, Foderroer 115, Sukkerroer 4; Brak udgjorde 158 ha, Grønfoder og Græsning 441, Haver o. l. 37, Tørvemoser 19, Skov 222, Vandar. 2. **Kreaturhold** (1919): 324 Heste, 1115 Stk. Hornkv. (deraf 548 Køer), 70 Geder, 151 Faar, 513 Svin (1914: 1625).

I Sognet Byerne: *Baarse* (1231 Burghus, 1295 Burusæ), ved Næstvedvejen, med Kirke, Præstegd., Skole, Forsamlingshus, Mlr., Andelsmejeri og Brugsforen.; *Risby* (1310 Rysby); *Nyskov*; *Broskov* (i Enklaven; 1610 Broerskouff). *Solbjerg* Gde. Saml. af Huse: *Vesterskov*, *Risby Skovhuse*, *Baarsenakke*, *Hellemadkrog* (fejlagtigt Helmiskrog), *Runddelen*, ved Landevejens Krydsning, med Planteskole.

Peterslund, Gd. (solgt fra Engelholm) c. 14,8 Td. H., Ejdsk. 115, Jordv. 84, c. 77 ha, deraf Ager c. 74. Ved den østl. Ende af Risby Skov ligger en anelig Villa *Mindet* (tilh. Frk. E. Collet).

Baarse S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Præstø og hører under Rets- og Politikr. Præstø Kbst. m. m., Præstø Amts sjæll. Amtstuedistr. (Næstved), Sydsjæll. Lægekr., Præstø Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingskr., 4. Forfigskr. og 2. Udskrivningskr. 146. Lægd. Kirken er selvejende.

Den hvidkalkede Kirke er en lille tidliggotisk Munkestensbyggn., hvis Kor i senere Middelalder er ombygget i Skibets Bredder. I s. Periode er Kirken overhvalvet, og der er tilbygget i S. et Vaabenhus, ovenpaa hvilket senere et Taarn er opf. Altertavlen er et Maleri fra 1862 af Th. Wegener (Nedtagelsen af Korset); Prædikestol fra Renæssance-tiden; Granitfont med Arkader og en Indskr. i 3 Linjer, af hvilke den øverste lyder ligesom i Lundby og Kastrup Kirker: Bondo Friso me fecit, i den anden staar: Esgerus Røth me fecit fieri, og den tredje indeholder Runerækken samt 3 andre Tegn, de i Kalenderen brugelige 19 Gyldental (se Ann. f. nord. Oldk. 1846 p. 283, og Wimmer, Dske Runemindesm. VII A a, Nr. 6). Epitaf. over „dno. Matthiæ Olaidæ, arcis Orneburgensis præfecto, ^o/₇ 1605 (renov. 1698)“. Den gl. Kirkestol med Indskr. D. U. 1658 (Dorthe Urne, som var g. m. en Bonde Hans Kliim i Baarse og skal være begr. i Kirken, se Hofman, Fund. VIII p. 486) er nu forsvundet, ligeledes Epitafiet over Præsten Hans Sørensen Ljung, † 1704. Paa Bredeshave findes en Del Figurer af en sengotisk Altertavle, som stammer fra Kirken. Den ene Klokke er fra Slutn. af Middelalderen, men uden Aarstal.

I Risby har der ligget en Kirke (nævnt c. 1370), og Sognet hørte til Hammer Hrd. Kirken var alt nedlagt 1556, thi da tillodes det Lensmanden Lage Beck at benytte „Murstenene fra det øde Kapel i Risby“ til Beldringe Kirkes Forbedring. Ved den nordøstl. Ende af Risby tæt ved Landevejen, hvor Kirken har staaet, opgraves endnu Mursten og Menneskeben.

Baarse nævnes 1295 og 1297 tillige med Skibinge, Snesere og fl. Byer bl. det Gods, der tilhørte Skt. Agnete Kloster i Roskilde.

Paa Vidensk. Selsk. Kort 1770 ses den nordl. Del af Sognet at have været næsten helt skovklædt, saaledes ogsaa omkr. Broskov, der vel har Navn af den derværende Bro over Even. — En Strækn. NØ. for Byen kaldes „Søen“; her ligger 3 Gde, hvis Beboere har været kaldet „Sømændene“; her skal have været en Sø. — Sydligst i Sognet ligger Tingbakke, Galgebakke samt Tingsted Gd.; her synes Herredstinget i Baarse Hrd. i ældre Tid at have været afholdt. — 1688 nævnes i Sognet Gaardene Ragerupgaard og Vestergaard.

Under Risby ligger et Par noget forstyrrede Langdysser samt et særdeles smukt og aneligt Dyssekammer med en mægtig Dæksten; spredt i Sognet en Del Gravhøje, hist og her dannende Smaagrupper.

Litt.: H. Larsen, Nogle Oplysn. om Baarse, i Aarb. f. Præstø A. 1920.

Beldringe Sogn, Anneks til Baarse, omgives af Hovedsognet, mod hvilket Grænsen for en Del dannes af Even og Tubæk, Udby, Allerslev og Skibinge S. samt Præstø Købstads Landdistr. Kirken ligger c. 4 km SV. for Præstø og 13 km NØ. for Vordingborg. De noget højtliggende og bølgeformede Jorder (højeste Punkt Midtskov Bakke, 56 m) er mod Ø. af god Beskaffenhed, mod V. lette og sandmuldede. I Sognet en Del Skov (Dyrlev Sk., Hastrup Sk., Bellevue Sk., Faksinge Sk., Oregaard Vænge). Gennem Sognet gaar Landevejen Køge-Vordingborg og Præstø-Næstved, og i den nordlige Del Næstved-Præstø Banen.

Befolkning i 1916: 741 (1801: 474, 1850: 661, 1901: 603), boende i 121 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 323 Td.; 43 Gde med 310 og 43 Hse med 7, forsk. Lodder med 6 Td. Hartk. Ejds. (1916): 3545, deraf Jordv.: 1999. **Areal:** 1835 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 110 ha, Rug 67, Byg 266, Havre 193, Blands. til Modenhed 104, Kartoffler 4, Foderroer 114, Sukkerroer 6; Brak udgjorde 160 ha, Grønfoeder og Græsning 452, Haver o. l. 37, Tørvemoser 3, Skov 294, Vandar. 3. Kreaturhold (1919): 290 Heste, 980 Stk. Hornkv. (deraf 497 Køer), 32 Geder, 96 Faar, 374 Svin (1914: 1147).

I Sognet *Beldringe Kirke* (1360 Bældringæ) og *Byerne*: *Dyrlev* (1355 Dywrløffuæ) med Skole; *Hastrup* (1610 Hadstrup) med Ml. og Andelsmejeri; *Faksinge* (1205 Faxinge) med Skole. *Gishale Huse* med Ml. *Faksinge Sanatorium* smukt liggende i Faksinge Skov ved Even Sø og i Nærheden af Fjorden, er opf. af Andelssanatorieforeningerne og overdraget Jan. 1908 til Foreningen til Tuberkulosens Bekæmpelse. Det er bygget 1906-8, Arktr. V. og B. Ingemann, Bygmester Riegels-Jensen, og har kostet i det hele c. 600,000 Kr., hvoraf Staten har givet 150,000; indv. 10% 1908. Hovedbygningen, hvis Façade er over 60 m, har Kælder og 3 Stokv. og har 130 Senge for mdl. Patienter (oprindl. 120); i en Sideløj findes Spisesalen, Kontorer, Funktionærboliger m. m.; desuden er der særskilt Økonomibygning. Af den c. 66 ha store Faksinge Skov, der tilhører Ejeren af Beldringe, hører Halvdelen nu til Sanatoriet, som desuden ejer c. 15 ha Agerjord.

Hovedgaarden *Beldringe*, ved Kirken, med den fra 1877 nedlagte Avlsgd. Christianelund, har c. 70,5 Td H., Ejds. 483, Jordv. 383; c. 306 ha, deraf Ager 255, Eng 22. Til Godset hører desuden af Skov 3 Td. Ager og Engs H. og 9,4 Td. fuld Skovsk., Ejds. 225; c. 259 ha, samt en Del Bøndergods (Ejds. 379,2). — Gaarden *Bellevue*, under Beldringes Ejer, 12 Td. H., Ejds. 126, Jordv. 59,6; c. 119 ha.

Beldringe S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Præstø og hører under Rets- og Politikr. Præstø Kbst. m. m., Præstø Amts sjæll. Amtstuedistr. (Næstved), Sydsjæll. Lægekr., Præstø Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingskr., 4. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. 147. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirkens ældste Del er opf. i romansk Tid af Kridtsten iblandet med Kamp; af oprindl. Enkeltheder kan især fremhæves Sydportalen og det over denne siddende Vindue med en smuk Tærningornamentik i de udvendige Smige, nu synlige fra Vaabehuset. I sen. Middelald. overhvalvedes Kirken (i Skibet løber Ribberne med paa Dværgsøjler, hvis Kapitæler er formede som Hoveder), ved Korets Nordside tilbygg. et Sakristi (Kridt- og

Munkest.), ved Skibet et Munkestens-Kapel. I Middelalderens sidste Tid er endelig Koret forlænget et Fag mod Ø., og samtidigt er Vaabehuset i S. og Taarnet i V. tilbyggede, alle af Munkesten med smukke Blindingsgavle. Til Dels under Ledelse af Arkt. Hans J. Holm foretoges 1891-98 en Restaur., ved hvilken Kirken er kommet til at fremtræde i en smuk Skikkelse baade ud- og indvendig; Hvælvinger og Buer er dekorerede; Nordkapellet, der sidst havde tjent som Materialhus, aabnedes ind til Kirken, saa det nu danner et Sideskib, Vaabehusets Loft hævedes m. m. Ved s. Lejlighed fandtes paa Væggen over Korbuen nogle Kalkmalerier fra 13. Aarh., som var overskaarne af de senere indbyggede Hvælvinger og ikke kunde bevares (se M. Petersen, Kalkmal. p. 132 og Tilføjelser). Altertavle i Enevoldsbarok fra 1730 med et nyere Maleri, Mariæ Bebudelse (Kopi efter en italiensk Maler); Prædikestol i Højrenæssancestil med Jakob Beck til Førsløv og Beldringe († 1625) og Hustru Helle Marsvins fædr. og mødr. Vaaben; romansk Granitfont. Messingdøbebækkenet er givet af Tobias Rosendal og Hustru til Minde om hans 1. Kone, † paa Beldringegd. 1617. Over Korbuen et Krucifiks fra 17. Aarh.; 3 anselige Malmlysekroner, skænk. 1897. Over Indgangen til Sakristiet en Mar-

Faksinge Sanatorium.

mortavle over Amtmd. W. V. Chr. v. Reitzensteins Hustru Øllegaard, † 1759; i nordl. Mur er indmuret en Ligsten over Margr. Schulten, begr. 1735. I Kirken en Sølvkrans til Minde om Grev Jos. Raben-Levetzau til Christiansholm, † 1889, der er begr. paa Kirkegaarden, hvor der er et indgitret Gravmæle med 12 Marmorligsten over Medl. af den Raben-Levetzause Fam. og et 1892 opf. Ligkapel. Ind til Kirkegaarden, som er udvidet 1918, er i 1917 opf. en stor muret Portlaage og ved Siden af den en stilfuld Klokkerbolig (Arkt. G. Tvede). Paa den anden Side af Laagen ligger Kapellet og en Rejsestald. (Om Kirken se Aarb. f. n. Oldk. 1898, p. 62 og 64.)

Beldringe (Beltringe) forekommer som Hovedgd. i 14. Aarh. Af Ejerne nævnes 1368 Joseph og 1421 Tage Josephsen, der førte et Lindeblad i Vaabenet, Anders Jensen af Slægten Basse med to Vædderhorn i Vaabenet 1459, dennes Sønner Morten og Christen Andersen 1483. De døde vist begge uden Børn, og B. kom derefter til deres Søskenbarn Dorte Christoffersd. (Basse), g. m. Hr. Jep Jepsen (Ravensberg) til Kindholm. Deres Datter Anne ægtede Rentemester Jochum Beck til Førsløv, † 1572, hvorefter hans Sønner Albert og Lage Beck ejede den. Alberts Søn, Jakob Beck, mageskiftede B. til Chr. IV, der henlagde den under Vordingborg Len; Fr. III bestemte ved Testam. af ^{14/11} 1665, at hans yngre Søn Prins Jørgen foruden en Sum Penge og en Aarspenge skulde have Vordingborg Slot med Beldringe og Lekkende. Efter Prins Jørgens Død gik Beldringe 1708 ind under Vordingborg Rytterdistr., under hvilket den forblev, indtil den ved Distriktets Salg 1774 tillige med Lekkende blev solgt til Ceremonimester, Kmhr.; senere Gehejmerd. Fr. Raben (Skøde af 1776); B. (Hovedgaardst. 77, Bøndergods 339 Td. H. samt Beldringe Kirke med Tiende) blev solgt for 18,000 Rd. C. Ved Rabens

Død 1820 blev B. skilt fra Lekkende og arvedes af den ældste Søn Kmhr., senere Gehejmerd. C. V. Raben-Levetzau, † 1870. Efter hans Død overtog Enken Godset, som nu efter hendes Død 1888 besiddes af Brodersønnen Kmhr., Lensgreve F. C. O. Raben-Levetzau til Christiansholm. — Gaarden ligger paa den sydl. Side af en større Lavning med Mose og Aaløb, og den brede, dobbelte Grav, som tidligere omgav Gaarden, er endnu delvis bevaret. Hovedbygningen er i to Stokv. med Kælder og er opf. af Kridt- og Mursten i vekslende Skifter; tidl. har den haft et ottekantet Taarn (nævt 1762); i Kælderen findes to flade Hvælvinger, der strækker sig under hele Bygningen. Ved Gravning i Grunden er der fundet Fragmenter af en Sandstenstavle, hvorpaa ses en Genius med Indskriftstavle (defekt) med Navnet Joch. Beck og Aarst. 1561, mulig det Aar, da Gaarden er opført. Den bestod tidl. af 3 Fløje, i Ø., V. og S. Den sydl. er den nuv. Hovedbyggn., medens de to andre allerede i 18. Aarh. var nedrevne. Omkr. Gaarden spores endnu Volde og Grave. En Del af Udbygningerne brændte 1910.

I Nærheden af Beldringe ligger *Bellevue*, hvis Bygning er opf. 1849 i ital. Villastil; den er den nuv. Bolig for Beldringes Besiddere, naar de opholder sig der.

Bent Mus i *Diarslev* nævnes 1421. — Ifl. Præsteindberetn. 1808 opløjedes Murrester paa *Bøgebjerg* ved Dyrlev, og det hed sig, at der havde staaet „et Slot“. Det samme berettes om *Platinis* el. *Plattensborg* Banke ved Hastrup, hvor der fandtes Murgrus og groede forsk. Havevækster.

I *Faksinge Skov* ligger „Thorvaldsens Bakke“, opkaldt efter Kunstneren, da han under sit Ophold paa Nysø holdt meget af at besøge den for Udsigtens Skyld.

Beldringe Sogn har fra 1623 været Anneks til Baarse; 1643-47 (Forordn. af 1641) var det dog forenet med Præstø.

Paa meget høj Bakkeflade NØ. for Hastrup ligger nogle store Stengrave fra Stenalderen, delvis dog stærkt forstyrrede; deribl. en anselig, c. 75 m l. Langdyse omsat med adskillige Randsten. SØ. og S. for Hastrup ses 3 Langdysser samt en lille Runddyse, og S. for Dyrlev ligeledes enkelte Langdysser, stærkt ødelagte. Paa Beldringegaards Jorder findes nogle Gravhøje, de fleste dog beskadigede, men S. for Gaarden ligger paa høj Mark en særdeles velbevaret og stor Gravhøj, c. 5 m høj, omsat med mange Randsten. I Faksinge Skov ligger nogle mindre Gravhøje samt en Langhøj.

Skibinge Sogn, det mindste Sogn i

Herredet og Anneks til Præstø, omgives af Præstø Købstadsjorder, Landdistriktet, fra hvilket det skilles ved Tubæk, Beldringe, Allerslev og Jungshoved S. samt Præstø Fjord. Kirken ligger c. 3 km S. for Præstø og 13 km NØ. for Vordingborg. De noget højtliggende, bakkede Jorder (højeste Punkt Ravnemølle, 38 m) er gennemgaaende gode, sandmuldede. I den østl. Del af Sognet en Del Skov (Skibinge Hestehave, Skibinge Hovedsk., Rævsvænge, Hejresk., Kohave). Skibinge Hestehave er et yndet Udflugts-

sted for Præstø; ved Næbbet findes god Badestrand. Gennem Sognet gaar Landevejen Præstø-Kalvehave og Præstø-Mern Banen.

Befolkning i 1916: 1107 (1801: 573, 1850: 822, 1901: 1093), boende i 260 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 257 Td.; 42 Gde med 219 og 155 Hse med 31 Td. Hartk. Ejds. (1916): 2657, deraf Jordv.: 1486. Areal: 1452 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 65 ha, Rug 65, Byg 152, Havre 111, Blands. til Modenhed 120, Kartofler 3, Foderroer 103, Sukkerroer 58; Brak udgjorde 110 ha, Grønfoeder og Græsning 314, Haver o. l. 30, Tørvemoser 11, Skov 235, Vandar. 9. Kreaturhold (1919): 261 Heste, 904 Stk. Hornkv. (deraf 478 Køer), 18 Geder, 31 Faar, 344 Svin (1914: 1292).

I Sognet Byerne: *Skibinge* (Skibbinge; c. 1370 Skybingæ) med Kirke, Forskole, Brugsforen. og Jærnbanehpl.; *Endegaarde* (1436 Endegard) med Forskole; *Egebjerg* (1339 Egibiergh); *Smidstrup Hovgaard*; en Del af *Øen-Smidstrup*, Resten i Jungshoved S.; *Øen-Skovhuse* (1610 Skoff Huse). Saml. af Gde

og Huse: *Lundegaard* med Andelsmejeri, Ml. og Bageri; *Rosagre, Hestehave*, med Fyr og Lods (Næbbet, se p. 271). Desuden *Abildhøj Hovedskole* og *Tubæk Mølle*. Den højtliggende *Ravnemølle* (Endegd. Ml.) er nedbrændt. — Gaarden *Christinelund*, Enkesæde under Baroniet Stampenborg (Bygningen opf. i Villastil 1858-59, Arkt. Meldahl), har 15,5 Td. H., Ejdsk. 144, Jordv. 103; c. 89 ha, deraf Ager c. 69.

Skibinge S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Præstø og hører under Rets- og Politikr. Præstø Kbst. m. m., Præstø Amts sjæll. Amtstuedistr. (Næstved), Sydsjæll. Lægekr., Præstø Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingskr., 4. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. 148. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er en senromansk Kridt- og Teglstensbyggn., hvis Vestgavl har et stort mønstremuret Felt i røde og hvide Sten og derunder en Rundbuefrise; Skibets Østgavl har opadstigende Buefrise. I senere Middelalder er Kirken overhvalvet, ligesom Taarnet i V. og Vaabenhuset i N. opførtes af røde Mursten. I Korhvalvingen fandtes 1883 et Kalkmaleri fra 16. Aarh. (efter Reformationen): Korsfæstelsen. Altertavlen, af Lor. Jørgensen, med Fremst. af Nadveren, Himmelfarten m. m., er fra 1669; det murede, men næppe oprindl. Alterbord, der springer langt frem, dækker over den nu lukkede Begravelse under Koret (se Repholtz, Stampenborg p. 80); interessant Prædikestol i gotisk Stil fra c. 1530 med Tidsel- og Foldeværk (Tegn. af æ. nord. Arkit. I S. 4. R. Pl. 14), Lydhimlen fra 1604; senromansk Font af gotlandsk Kalksten med rundbuede Felter. Stoleværk fra c. 1630; tidliggotisk Krucifiks over Korbuen. Den ene Klokke er fra 1466. — Paa Kirkegaarden et Ligkapel.

Skibinge nævnes 1295 og 97 blandt en Del Gods, som Erik Plovpenning Døtre havde skænket Skt. Agnete Kloster i Rosk. — Ved Klemmebr. af 1555 blev Sognet, der i ældre Tid var et eget Sognekald, 1557 henlagt til Præstø, og det har siden været Anneks hertil undt. 1643-47, da det var Anneks til Baarse. — Den til Sognet hidtil hørende Præstemark, c. 24 ha, er 1918 solgt til Præstø Købstad.

Lundegaard har Navn efter Etatsrd. N. Lunde Reiersen.

Tubæk Mølle kaldtes 1610 Thudeby Mølle, 1503 Tudebølle mølle, c. 1370 molendinum Thudebølæ; Roskildebispen klager i sin Jordebog over, at den gør Skade paa Jorden til hans 9 Bøndergaarde i Beldringe. Her synes at have ligget en By Tudebølle (se p. 271); Næstved Gavebog SRD IV. 353 siger, at her laa en By, kaldet „Gamblegard“ el. „Gambletudebølle“, hvis Jord i 15. Aarh. laa hen som „Twebølle oræ“.

Paa Christinelunds Marker og i hosliggende Skove findes adskillige Gravhøje, nogle stærkt ødelagte, andre derimod velbevarede og til Dels omsatte med Randsten. Ogsaa andetsteds i Sognet, men spredtvis, kendes Oldtidsmindesmærker.

Jungshoved Sogn danner en Halvø, der mod Land begrænses af Skibinge og Allerslev S. og ellers omgives af Fakse Bugt og Østersøen (Bøgestrømmen). Kirken, paa en mod S. udskydende Halvø, „Slotsbakken“, ligger c. 7 km SØ. for Præstø og 16 km NØ. for Vordingborg. Fra Halvøen udgaar flere Næs, saaledes Stavesnakke, Bøgenakke og østligst Jungshoved; mod N. hæver Roneklint sig. De lavtliggende og temmelig jævne Jorder er ler- og sandmuldede med enkelte Eng- og Mosestrækninger, især mod NV., endv. Stavreby Lyng og Øen *Maderne* (godt 3 ha), ved Indløbet til Præstø Fjord, adskilt fra det øvrige Sogn ved „Noret“. Halvøens Nordkyst er skovklædt (Roneklint Sk., St.-Hestehave, Rakket, Bønsvig Hoved-

skov); mod SØ. den lille Skov Bøged, der er et søgt Udflugtssted. Fra „Slotsbakken“ er der meget smuk Udsigt over Bøgestrømmen til Nyord og Møn. Til Sognet hører den ubeboede Ø *Degneholt* (eller „Danmarksholt“), c. 2 ha, i Bøgestrømmen.

Befolkning i 1916: 1179 (1801: 769, 1850: 1043, 1901: 1075), boende i 259 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 363 Td.; 62 Gde med 304 og 145 Hse med 41 Td. Hartk., samt 19 jordløse Huse. **Ejdsk.** (1916): 3373, deraf **Jordv.** 2011. **Areal:** 2293 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 124 ha, Rug 77, Byg 245, Havre 155, Blands. til Modenhed 174, Kartofler 11, Foderroer 147, Sukkerroer 103; Brak udgjorde 188 ha, Grønfoder og Græsning 610, Haver o. l. 44, Tørvemoser 76, Skov 256, ubenytt. 4, Vandar. 5. **Kreaturhold** (1919): 422 Heste, 1684 Stk. Hornkv. (deraf 893 Køer), 47 Geder, 114 Faar, 647 Svin (1914: 2169).

I Sognet *Jungshoved Kirke* (1231 Junxhouæth) mod SV. ved Kysten, ogsaa kaldet „Stavreby Kirke“, og **Byerne:** *Stavreby* (1610 Staffuerbye) med Præstegd., Skole og Forskole (paa Stavreby Mark, „Lyngen“); *Stenstrup* (1610 Stienstrup) med Skole, Forsamlingshus (opf. 1887 paa Stenstrup Mark) og Andelsmejeri, Missionshus („Naadelev“, opf. 1915, skænket Menigheden af Indre Missions Venner i Hamrum Hrd.) og Brugsforen.; *Ambæk* (1610 Ambeck); *Roneklint* (1610 Runeklindtt); i Nærheden Ledefyr (se p. 271); *Fuglesang* (1688 Fuglesang-huusit) med Skole („Roneklint Sk.“) og Forskole (ved Roneklint Skov); *Bønsvig* (1610 Bønsvig); en Del af *Øen-Smidstrup* (c. 1370 Smistorp, Resten i Skibinge S.). *Togeholt Huse.* *Stenstrup Skovvænge*, Huse.

Hovedgaarden *Jungshovedgaard*, under Baroniet Stampenborg, har 41,7 Td. H., Ejdsk. 320, Jordv. 220; c. 220 ha, deraf Eng c. 8, Resten Ager. — *Søbygaard*, c. 13,8 Td. H., Ejdsk. 120, Jordv. 94,6; c. 95 ha, alt Ager.

Jungshoved S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Præstø og hører under Rets- og Politikr. Præstø Kbst. m. m., Præstø Amts sjæll. Amtstuedistr. (Næstved), Sydsjæll. Lægekr., Præstø Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingskr., 4. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. 149. Lægd. Kirken er selvejende (siden 1914).

Kirken er opført i senromansk Tid af Kridtsten, tildannet i smaa og regelmæssige Blokke, samt i mindre Udstrækning Munkesten. Kirken har Skraakants-Sokkel, og den bevarede Syddør sidder i et fremspringende Murfelt. I tidliggotisk Tid er Kirken sandsynligvis forlænget et Stykke mod V. i samme Materiale, og i senere Middelalder er hele Kirken overhjulvet. Af Tilbygningerne stammer det overhjulv. Sakristi ved Korets Nordside fra 14. Aarh., medens Vaabenhuset i S. og den nedre Del af Taarnet, der paa Gr. af Terrænforholdene er lagt ved Skibets Nordside, er sentmiddelalderlige (Munkesten). Taarnets to øvre Stokv. er derimod ombyggede i 17. Aarh. med mindre Sten. Paa Væggene ovenover Hvalvingerne findes Levninger af tarvelige Kalkmalerier fra 14. Aarh. (se M. Petersen, *Kalkmal.* p. 133). Altertavlen er en Gibsafstøbning af Thorvaldsens Christus i Emaus i en tarvelig Renæssanceramme; Messingstagerne er fra 1649 med Lensmanden Ove Gjeddes og Dorte Urnes Vaabner; godt udsk. Prædikestol i Renæssancestil; Font af brændt Ler med Relieffer af Thorvaldsen (i Taarnrummet staar den ældre Sandstensfont fra 18. Aarh.; paa Kirkegaarden findes Dele af den ældste Kalkstensfont). Over Korbuen et lille gotisk Krucifiks. Taarnrummet er indrettet til Gravkapel for Brockenhuuserne; over Indgangsdøren findes Brockenhuus' og Holstein-Ledreborgs Vaabner, og i Kapellet to store Marmorsarkofager, hvori hviler Stiftamtmd. H. A. Brockenhuus, † 1803, og Hustru Elisab. f. Holstein, † 1786. — Paa Kirkegaarden, hvor der 1897 er opf. et Ligkapel, er begr. Stiftamtmd., Kmhr. G. H. V. Feddersen, † 1912.

I Sognets sydvestl. Hj. tæt ved Stranden og ved Indløbet til den lille Vig, der skærer ind mel. Sognet og Allerslev S., c. 60 m S. for Kirken, ligger *Jungshoved Voldsted*, „Slotsbakken“, en noget uregelmæssig og stejl, c. 47 m bred og henved 5 m høj Banke, hvis ujævne Overflade dækker over Fundamenter af Borgen. Til de ældste Slotsbygninger kendes intet. Synsforretninger af 1601, 1602, 1605 og 1612 m. fl. siger kun, at de var meget brøstfældige. Derimod ses af en Synsforretn. 1649, at der dengang

kun fandtes Bindingsværksbygninger, nemlig 3 i Vinkel sammenbyggede toetages Fløje, 1) „Det nye Hus“, hvori fandtes Kongens Værelser, 2) „Det gamle Hus“ med Fruerstuen, to Karnapper og Trappetaarn med Spir m. m. samt 3) ligeledes et glt. Hus med Stegers, Bryggers og nogle Kamre; desuden laa frit for den 4. Side et enetages Hus, hvori bl. a. Ladefogdens Kammer fandtes. Fra c. 1660 har Slottet vistnok ligget i Ruiner. De sidste Bygninger synes at være nedbrudte 1714, og der stod kun tilbage Ladegaarden og en i 1707 opf. Forpagterbl.; 1717 nedbrødes de sidste Bygninger, og Materialerne benyttedes til Rytterstalde og Barakker i Vordingborg, Markerne udlagdes tillige med Oremandsgd. til Rytterkobler. Paa Nationalmuseets Foranstaltn. blev der i 1894 hugget en Korsvej gennem Krattet paa det til Dels bevoksede Voldsted. Bakkens Fod omgives af en næsten tilgroet Grav; og udenom den løber en lavere Vold, hvis Syd- og Østside atter dækkes af en Grav, der fører ud til Stranden. Omkr. Kirken er der fundet Bygningsrester, der siges at hidrøre fra en tidligere By, men som vistnok stammer fra Slottets Ladegaard. Borgen er meget gammel, men man kender intet til dens tidligere Historie. I Vald. II's Jordeb. er „Junxhouæth“ ansat til 15 Mark Sølv. I Forligene med Hansestæderne 1364 og 1371 nævnes Otto v. Budelsbach som Hovedsmand paa Jungshoved, derefter Henning von der Lancken 1376, Hr. Jens Rud til 1396, Mogens Gøye 1438-40, Hr. Corfits Rønnow 1474, Ebbe Mogensen Galt 1494. Ved Reformationen blev Jungshoved Len betydeligt forøget med Gods i Omegnen; bl. de fig. Lensmænd er flere berømte Adelsmænd, saaledes Herluf Trolles Broder Børge Trolle, Rigshofmester Peder Oxe, Rigskansler Eiler Grubbe, Rigshofmester Chrf. Valkendorf, Palle Axelsen Rosenkrantz, den senere Rigsadmiral Ove Gjedde og Fr. Reedtz til Tygestrup. Jungshoved var i denne Tid for det meste forbundet med Vordingborg Len. I Svenskekrigen 1658-60 var disse Len bl. de Egne, som blev mest medtagne af Fjenden. Medens Slottet var i Hænderne paa de svenske, som haardt plagede Bønderne, skal Gøngehøvdningen Svend Poulsen en Aften have skudt en svensk Herre, som stod ved Vinduet, hvorpaa han flygtede over Vigen til Oremandsgd. og skjulte sig i Skoven. 1665 skødede Kongen J. for 32,324 Rd. til den senere Gehejmerd., Vicekansler og Greve Chrf. Parsberg, der 1671 mageskiftede Godset mod Torbenfeld (Frydendal, se II p. 487) til Chr. V's Broder Prins Jørgen, der Aaret før havde faaet Vordingborg Amt til Livgeding. Da Prinsen 1683 var rejst til England og var bleven g. m. Prinsesse Anna, lod han sine Ejendomme i Danmark bestyre af sin Kæmmerer, Gehejmerd. Chr. Siegr. Plessen, og først 1714, flere Aar efter Prinsens Død, blev Jungshoved Gods overleveret til Kongen. Det var, medens Prinsen ejede Godset, at det gl. Slot vistnok blev nedbrudt, rimeligvis for at give Plads for en ny Bygning, som aldrig blev opf. Jungshoved blev derpaa udlagt til Ryttergoods, indtil Fr. V solgte det 1761 tillige med Oremandsgd. til Kmhr., Staldmester, senere Stiftamtmd. H. A. Brockenhuus, der 1763 købte Nysø, og siden den Tid har Jungshoved og Nysø været forenede (se p. 461). — En Forpagtergd. (Jungshovedgd.) er opf. c. 950 m N. for det gl. Voldsted paa Jungshoved Hovmark, brændt Okt. 1909. (C. E. A. Schiøller, Bidr. til Jungshoved Slots Bygningshist., i „Fra Ark. og Mus.“ V; Sev. Kjær, For 200 Aar siden, Kbhvn. 1904).

N. for Roneklint ligger ved Stranden en Skanse, „Gamle Batteri“.

Jungshoved S. synes i ældre Tid at have været en Ø, idet der mellem Præstø Fjord og den ovenomtalt Vig paa Sydvestgrænsen ligger Moser og Vandløb, og Beboerne kalder endnu Sognet „Øen“. — Sognet, hvoraf en Del i 15. Aarh. hed Smidstrup S., var i gl. Dage et eget Sognekald, men blev 1718, da Præstegaarden brændte, Anneks til Præstø Købstad, indtil det 1762 atter blev et selvstændigt Pastorat.

Ø. og SØ. for Ambæk har der paa jævnt el. svagt bølgeformet Terræn ligget en Del ret smaa Gravhøje, alle nu udjævnede. I Bønsvig Hovedskov ses tæt ved Kysten en Langdyse og en Jættestue, begge dog stærkt forstyrrede. Tæt uden for Kysten under Stavreby er der paa to Steder opsamlet en Del Flintredskaber og Affald fra Flinttilhugning.

Litt.: Rephøltz, Beskr. over Baroniet Stampenborg, Kbhvn. 1820. — P. D. Faber, der er født her og var Præst i Jungshoved 1795-1810, skal have efterladt en utrykt Beskr. af Sognet, se Nyerup, Efterretn. om Fr. III p. 118.

Allerslev Sogn omgives af Jungshoved, Skibinge, Beldringe, Udby, Øster-Egesborg og Mern S. samt Østersøen. Kirken ligger c. 5 km S. for Præstø og 12 km NØ. for Vordingborg. De noget højliggende, temmelig bakkede Jorder (Signalbanke, 49 m, Galgebakke, 65 m) er ler- og sandmuldede med enkelte Eng-

strækninger. En Del Skov (Tjørnehoved Sk., Neble Sk., Lillemark Sk., Rekkende Sk., „det Øde“ og noget af Lekkende Sk.). Mod NØ. en Del Eng (Ræveholms Mose). Gennem Sognet gaar Landevejen Præstø-Kalvehave og Præstø-Mern Banen.

Befolkning i 1916: 1247 (1801: 882, 1850: 1174, 1901: 1287), boende i 292 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 408 Td.; 75 Gde med 366 og 143 Hse med 33, forsk. Lodder med 9 Td. Hartk., samt 19 jordløse Hse. Ejds. (1916): 4276, deraf Jordv.: 2828. **Areal:** 2557 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 105 ha, Rug 116, Byg 262, Havre 231, Blands. til Modenhed 199, Kartoffler 7, Foderroer 133, Sukkerroer 123; Brak udgjorde 220 ha, Grønfoder og Græsning 644, Haver o. l. 63, Tørvemoser 14, Skov 334, ubenytt. 8, Vandar. 2. **Kreaturhold** (1919): 460 Heste, 1551 Stk. Hornkv. (deraf 817 Køer), 38 Geder, 115 Faar, 695 Svin (1914: 1902).

I Sognet **Byerne:** *Allerslev* (c. 1370 Alwerslef) med Kirke, Skole, Telefoncentral (Enghave), Brugsforen., Kro og Jærnbanest.; *Ammendrup* (1349 Amwndhæthorp) med Andelsmejeri (Enigheden) og Ml.; *Ugledige* (1355 Vglædighæ) med Skole og Brugsforen.; *Tjørnehoved* (1339 Thyrnehouet); *Rekkende* (1610 Rekinge, Recken) med Præstegd., Skole, Forskole og Brugsforening; *Gederød* (c. 1370 Gederuth); *Kragevig* (1610 Kraguig); *Neble* (1610 Nøbelle), udflyttet. *Ronesbanke Huse*, *Kragevig Skov*, Huse. *Lekkende Mølle*.

Hovedgaarden *Ny-Oremandsgaard* har 44,6 Td. H., Ejds. 450, Jordv. 300; c. 259 ha. Til Godset hører ogsaa *Gl.-Oremandsgd.* — c. 12 Td. H., Ejds. 92, Jordv. 78,6; c. 96 ha — og af Skov c. 270 ha, Ejds. 165, samt c. 90 Td. H. Bøndergods (Ejds. 825). I Rekkende Skov ligger *Oremandsgaards Husflidskole* med Forsamlingsaal, opr. 1872 af Enkefru V. Hage. — *Overdrevsgd.*, c. 14,2 Td. H., Ejds. 140, Jordv. 110, c. 83 ha, næsten alt Ager; en Smedje.

Allerslev S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Præstø og hører under Rets- og Politikr. Præstø Kbst. m. m., Præstø Amts sjæll. Amtstuedistr. (Næstved), Sydsjæll. Lægekr., Præstø Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingskr., 4. Forligskr. og 2. Udskrivningskr.' 150. Lægd. Kirken er selvejende (siden 1914).

Kirken er en romansk Kridtstenskirke, der allerede i romansk Tid er forlænget mod V. Paa Nordportalen ved det ældre Skib fandtes 1915 to Runeindskrifter. I gotisk Tid opførtes i V. Taarnet, udv. af Mursten, indv. af Kridtsten, og det overhvelv. Sakristi ved Korets Nordside, senere er Kor og Sakristi forenede under eet Tag, afvalmet mod Ø. Koret har 2 Hvælvinger, Skibet Bræddeloft. Indgangen er nu gennem det af Mursten opf. nye Vaabehus i S., der er traadt i Stedet for det ældre, lavere. Kirken har tidligere haft nogle, nu med nyere Dekorationer overmalede gotiske Dekorationer. Altertavlen er af hvidt Marmor af C. G. V. Bissen (Christus helbreder den blinde); den tidligere Altertavle, i Renæssancestil med Fr. II's og Dronnings Vaaben, hænger i Taarnrummet; Prædikestol i Højrenæssancestil; romansk Granitfont. Paa Taarnets Væg et Krucifiks fra den tidligere gotiske Tid. Et stort, nyt Orgel er skænket af Enkefru V. Hage, der ligeledes lod opføre et Ligkapel paa Kirkegaarden. Udv. i Skibets sydl. Mur en Ligsten over Jacob Pedersen Holstein og Hustru Margr. Lauridsdatter, døde paa Oremandsgaard, han 1698, hun 1699; paa Stenen deres knælende Figurer. To gotiske Klokker fra Slutn. af Middelald., men uden Aarst.

Oremandsgaard er en gl. Hovedgaard, der i ældre Tid laa lige overfor Jungshoved. Dens tidligere Hist. er ukendt (1356 skødede Peder Bekere „Ormæhowet og Ormæhowedhs Fang, som er i Gedhærudh og Pykby“, til Kongen). Den gl. Bygning skal være afbrændt af de svenske 1658-60. Fr. IV udlagde Oremandsgaards Gods til Rytterdistrikt, og det vedblev at være Statsejendom til 1761, da det tillige med Jungshoved afhændedes til H. A. Brockenhuus (se videre p. 461 og 474). Efter Reiersens Død 1795 solgtes Oremandsgd. særskilt for 50,400 Rd. C. til Hans Petersen, hvorpaa den 1803 tillige med Engelholm solgtes for 200,000 Rd. til Sønnen, Kancellisekretær P. B. Petersen. Efter hans Død 1824 solgte Arvingerne O. (Hovedgaardst. 21, Bøndergods 209¹/₂ Td. H.) for 60,000 Rd. til P. N. Arboe til Lundbygd., efter hvis Død 1827 den ejedes af Enken († 1846) og hendes Broder P. Collet († 1860 som svensk-norsk Minister i Konstantinopel). Godset købt ved Auktion 1861 for 424,000 Rd. af Konsul A. Hage († 1872); efter Sønnen Kmhr. Alfr. Hage overtoges O. 1918 af dennes Søn Kmjr. C. F. Hage for c. 1,4 Mill. Kr. — Hovedbygningen er opf. 1869-70 i 2 Stokv. med et lille Taarn med Spir, Arkt. Joh. Schrøder; den blev udvidet 1892 af den forrige Ejer, der ogsaa ombyggede Avlsgaarden. Ved Hovedbygningen findes en smuk Have og Park.

Forfatteren Nic. Jonge var Præst i Allerslev fra 1762 til sin Død 1789.

Paa Galgebakken SV. for Ugledige blev Balle-Lars (?; Lars fra Byen Balle i Kalvehave S.) c. 1860 henrettet; han havde dræbt en Aftægtskone i Ugledige for Betaling. Paa Vid. Selsk. Kort anføres her en Galge.

Af de c. 100 Oldtidsmindesmærker, som kendes, ligger største Delen i Sognets Østside, ud mod Havet, under Tjørnehoved, Rekkende og Neble. V. for Ammendrup hæver sig den store Gravhøj *Rishøj* omsluttende en anselig og velbevaret, udgravet Jættestue, hvis Kammer er c. 6 m langt. En anden, men ringere Jættestue, nu uden Dæksten, ses SV. for Rekkende. Begge disse Mindesmærker er fredd. ligesom ogsaa i Tjørnehoved Skov en Gruppe af 9 til Dels smaa Gravhøje, *Nihøjene*, samt 3 sammenhængende Høje. I Neble Skov ses nogle smukke og velbevarede Gravhøje, og N. for Skoven staar en kgl. Vildtbanesten fra 1762.

Udby Sogn omgives af Annekset Ørslev, Ø.-Egesborg, Allerslev, Beldringe og Baarse S. samt Hammer Hrd. (Lundby og Sværborg S.). Kirken ligger c. 8 km SV. for Præstø og 8 km NNØ. for Vordingborg. De højtliggende, noget bakkede Jorder er ler- og sandmuldede og hæver sig mod S. i Ambjærg Skov til 90 m. C. ¹/₅ af Arealet er dækket med Skov (Tyvekrog, Udby Sk., Teglstруп Sk., Hastrup Sk., Ambjærg Sk., Østersk. m. m.), og der findes to mindre Søer (Bundløs, Benthes Sø). Gennem Sog- net gaar Landevejen Køge-Vordingborg.

Befolkning i 1916: 693 (1801: 511, 1850: 704, 1901: 647), boende i 142 Gaarde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 282 Td.; 42 Gde med 264 og 83 Hse med 17 Td. Hartk., samt 9 jordløse Hse. Ejds. (1916): 2813, deraf Jordv. 1674. **Areal:** 1660 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 51 ha, Rug 98, Byg 199, Havre 168, Blands. til Modenhed 138, Kartofler 5, Foderroer 127; Brak udgjorde 152 ha, Grønfoder og Græsning 360, Haver o. l. 22, Tørvemoser 23, Skov 239, ubenytt. 4, Vandar. 6. **Kreaturhold** (1919): 305 Heste, 967 Stk. Hornkv. (deraf 493 Køer), 25 Geder, 75 Faar, 440 Svin (1914: 1625).

I Sognet Byerne: *Udby* (c. 1370 Vby) med Kirke, Præstegd., Skole, Telefoncentral (Trushøj), Brugsforen. og Kro; *Skallerup* (1418 Skaldorp); *Teglstруп* (1443 Teylstorp); *Grumløse* (1320 Grimløse) med Skole (opf. 1908), Telefoncentral (Bindbjærg), Brugsforen. og Ml.

Udby S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Vordingborg og hører under Rets- og Politikk. Vordingb. Kbst. m. m., Præstø Amts sjæll. Amtstuedistr. (Næstved), Sydsjæll. Lægekr., Præstø Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingskr., 6. Forligskr. og 2. Udskrivningskr.' 164. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Lekkende.

Kirken er en ret anselig romansk Kamp- og Kridtstenskirke med halvrund Apsis i Ø., hvis Skib allerede i romansk Tid er forlænget mod V. (samme Materiale). I 14. Aarh. fik Koret en Stjernehvælv., og i 15. Aarh. overdækkedes Skibet ligeledes med Stjernehvælvinger, og der tilbyggedes i V. et Taarn, i S. et Vaabenhus og i N. et Sakristi (Munkesten). Der er bevaret Rester af Korets romanske Tagværk. Paa Vaabenhusgavlen staar 1791, vel efter en Restaur. I 1885 fandtes nogle Kalkmalerier (restaur. af Kørnerup) i Korhvælvingen og paa Skibets Vægge fra 14. Aarh. (Isaks Oftring, Lykkehjuliet, Satans Nedstyrtelse), i Skibets Hvælvinger fra 15. Aarh. og paa dets Vægge nogle Dekorationer fra 1578 (se Aarb. f. n. Oldk. 1887 p. 97 fig., og M. Petersen, Kalkmal. p. 133). Altertavle fra 1584 med Staffering fra 1744 (Relieffer af den tidl. sengotiske Altertavle er udlaaente til Vordingb. Museum). Prædikestol fra 1585; romansk Granitfont med udhugne Hoveder paa Foden. Over Kor- og Taarnbuen to smaa Krucifikser fra sengotisk og Renæssancetid. I en Vinduesniche en ældre gotisk Bispefigur. Stoleværk fra c. 1620. I Koret en højrygget Bænk („Brudebænk“) fra c. 1550. Gotisk Sakristidør med Jærnbeslag. I Vaabenhuset Ligsten over Præsten Laur. J. Jakobsen, † 1622, og Hustru, paa Skibets Væg en Marmortavle over Præsten Iver Dam, † 1725, og Familie. I Taarnrummet er indsat en flad Sten fra ældre Middelalder med Navnet Absalon (se Løffler, Gravst. fra Middelald. IX).

I Udby Præstegd. er N. F. S. Grundtvig født $\frac{8}{9}$ 1783. Faderen Joh. G. var Præst her († 1813) og ligger begr. paa Kirkegaarden, og smstds. er paa en 38 m høj Bakke rejst en over 2,5 m høj Mindesten i Form af en Bautasten for N. F. S. Grundtvig, afsl. paa Hundreårsdagen for hans Fødsel. Stenen, der er slæbt hertil fra Udby Østerskov, er dekoreret i oldnord. Stil efter Tegn. af Magn. Petersen med G.'s Navn samt en Lyre og en Bispestav.

I Udby maa have ligget en Hovedgaard, thi 1351 nævnes Niels Pedersen af U., 1364 Tyge Esbensen Wispe af U. og 1457-63 Iver Pedersen af U., den sidste af Slægten Steensen. — Tyge Tolsen af „Grimmeløse“ nævnes 1339.

Grumløse hørte i ældre Tid til Hammer Hrd.

Enkelte Stengrave findes i Sognet, deribl. VSV. for Udby en fredl. Dysse. Ogsaa Gravhøje er faatallige. Paa Skallerup Mark, V. for Byen, har ligget højt og frit den meget anselige Gravhøj *Trushøj*, som dækkede over en ældre Bronzealdergrav med et mærkeligt Indhold: en lille Kedelvogn af Bronze, indført fra Italien og hidtil enestaaende blandt danske Oldtidsfund; den var benyttet som Beholder for brændte Menneskeben; i øvrigt i Graven Guldarmring, Broncesværd m. m. Et andet, ikke uvigtigt Oldtidsfund hidrører fra den naturlige Bakke *Egebjærg* ved Skallerup; her afdækkedes i nogen Dybde under Jordens Overflade en halv Snes Grave fra 3.-4. Aarh. e. Chr.; 3 af disse indeholdt ved ubrændte Lig Bronceøsekar, Spænder, Glasperler m. m.

Litt. Holger Begtrup: Af en gl. Fattigprotokol (for Udby-Ørslev Km.), i Højskolebladet 1898, Sp. 1121.

Ørslev Sogn, Anneks til Udby, omgives af dette, Ø.-Egesborg S. og Vordingborg Lands. samt Hammer Hrd. (Kastrup og Sværdborg S.). Kirken ligger c. 6 km NØ. for Vordingborg og 11 km SSV. for Præstø. De højtliggende, bakkede Jorder (højeste Punkt Kirkebjerg, 77 m) er stærkt lermuldede. En Del Skov (Ørslev- og Græsbjærg Kohave, Hestehave, Sønderskov, Hallingskov m. m.). Mod SØ. den store Ørslev Mose, der gennemstrømmes af Næs Aa. Gennem Sognet gaar Landevejen Køge-Vordingborg.

Befolkning i 1916: 1017 (1801: 535, 1850: 838, 1901: 940), boende i 220 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 296 Td.; 58 Gde

med 264 og 140 Hse med 32 Td. Hartk. Ejdsk. (1916) 2742, deraf Jordv.: 1762. Areal: 1711 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 57 ha, Rug 98, Byg 169, Havre 170, Blands. til Modenhed 146, Kartofler 5, Fodderroer 117, Sukkerroer 16; Brak udgjorde 138 ha, Grønføder og Græsning 382, Haver o. l. 46, Tørvemoser 38, Skov 244, Vandar. 4. Kreaturhold (1919): 356 Heste, 1145 Stk. Hornkv. (deraf 642 Køer), 25 Geder, 77 Faar, 474 Svin (1914: 1637).

I Sognet Byerne: *Ørslev* (c. 1370 *Ørslef*) med Kirke, Skole, Fattiggaard (opf. 1888) med Alderdomshjem, Forsamlingshus (opf. 1888), Spare- og Laanekasse (opr. 1875, $\frac{21}{3}$ 1918: Indskud 301,020, Reservef. 14,914 Kr.), Brugsforen., Skotøjsfabr., Ml. og Andelsmejeri; *Fæby* (1355 *Fæby*); en Del af *Græsbjærg* (1610 *Gresbjerg*), Resten i Vordingb. Lands. *Ørslevfrage* og *Ørslev Kohave*, Huse. *Ørslev-Stensved*, Huse. *Ellerød*, Gde.

Nørreskovgaard har 19,8 Td. H., Ejdsk. 160, Jordv. 124; c. 114 ha, deraf Skov c. 16, Resten Ager.

Ørslev S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Vordingborg og hører under Rets- og Politikr. Vordingb. Kbst. m. m., Præstø Amts sjæll. Amtstuedistr., Syd-sjæll. Lægekr., Vordingb. Skatte- og Skyldkr., 6. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. 165. Lægd. Kirken tilhører Ejeren af Iselingen.

Kirken er en senromansk Teglstenskirke, der allerede ved 13. Aarhs. Midte er forlænget mod V., samtidig med at Koret delvis ombyggedes. I Forlængelsen anbragtes nye spidsbuede Døre i St. for de oprindl. i det gl. Skib. Paa begge Sider af Korbuen har været rundbuede Sidealter-Nicher (den nordre bruges nu til Kakkelovnspads!). Der er Tegn til, at man fra Beg. har villet overhvælve Kirken; dens nuv. Hvælvinger, der er fordelte i to Rækker og hviler paa 4 Piller i Kirkens Midte, er imidlertid ligesom Taarnet i V. og Vaabenhuset i S. tilføjede i gotisk Tid (Munkesten); Sakristiet er nyt. Altertavlen er et paa Læred malet tarveligt Bill. (Nedtagelsen af Korset) fra 1741 i en tarvelig udsk. samtidig Ramme med Chr. VI's Navnetræk (paa Korvæggen et Maleri fra Renessancescenen, Nadveren, fra en ældre Alterbordsforside); Prædikestol fra 1639, opmalet 1744 og senere; senromansk Granitfont med Baldakin i Højrenæssancestil, opmalet 1744. I Skibet stort Trækrucifiks fra før 1300, i Koret et sengotisk Monstranshus. I Korets Gulv en Ligsten over Niels Jakobsen, † 1617 i Laurits Jakobsens Anneksgd. i Ørslev. — Ved Indgangen til Kirkegaarden Rester af en Kirkelade (Gavl af røde Munkesten med Blindinger), indbygget i et Hus. Paa Kirkegaarden hviler bl. a. Assessor H. Aagaard til Iselingen, † 1866, Prof. Martin Hammerich til Iselingen, † 1881 (Mindesten med Portrætmed.), Digteren Chr. Richardt, † 1892, og cand. theol. A. Ingerslev til Skovvænge, † 1894.

Jens Bekere skødede 1356 til Kongen en Fjerdepart i *Fæby*.

Ved Klemmebrevet af 1555 bestemtes det, at, naar Præsten i Ørslev eller i Udby døde, skulde disse Sogne sammenlægges.

Kun faa Oldtidsmindesmærker kendes i Sognet. S. for Ørslev ligger en fredl. Langdysse, *Rynkebjærgs Kirkegaard*; de fleste Randsten er endnu bevarede, men Jordhøjningen inden for disse er bortgravet. Ø. for Dyssen ligger paa samme høje Bakke-skraaning Rest af en Runddysse (fredl.).

Øster-Egesborg Sogn omgives af Ørslev, Udby, Allerslev, Mern og Kalvehave S. En mindre Enklave af Sognet ligger i Kalvehave S. Kirken ligger c. 8 km NØ. for Vordingborg og 10 km S. for Præstø. De højtliggende og stærkt bakkede Jorder er lermuldede. Højeste Punkt ligger ved Sydgrænsen, Kulsbjærg, 107 m, med trig. St. og særdeles smuk Udsigt, som ogsaa haves fra Bakken Kalvebjærg (96 m) i Skovhuseskoven. Dette Bakkelandskab præges desuden af de store Skove; c. $\frac{1}{5}$ af Arealet er dækket med Skov, saaledes Hovsk., Lekkende Skov, der især er et yndet Udflugtssted, Skovhusek., Vallebo Sk., Røstofte, Kohave m. m. Gennem Sognets sydøstl. Hjørne gaar Masnedsund-Kalvehave Banen.

Befolkning i 1916: 1092 (1801: 806, 1850: 1219, 1901: 1211), boende i 247 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 477 Td.; 68 Gde med 428 og 144 Hse med 49 Td. Hartk., samt 28 jordløse Huse. Ejds. (1916): 4230, deraf Jordv.: 3036. **Areal:** 2989 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 89 ha, Rug 122, Byg 354, Havre 287, Blands. til Modenhed 171, Kartofler 9, Foderroer 120, Sukkerroer 168; Brak udgjorde 209 ha, Grønfoder og Græsning 615, Haver o. l. 72, Tørvemoser 18, Skov 657, Vandar. 10. **Kreaturhold** (1919): 460 Heste, 1802 Stk. Hornkv. (deraf 1083 Køer), 28 Geder, 127 Faar, 720 Svin (1914: 2083).

I Sognet Byerne: *Øster-Egesborg* (c. 1370 EgheSpyr) med Kirke, Præstegd., Skole, Forskole og Kbmshdl.; *Røstoft* (Røstoft, c. 1370 Røstoftæ); *Tolstrup* (1355 Tholfsthorp) med Skole (ved Valbebo Skov) og Forsamlingshus (opf. 1889); *Staarby* (Storby; 1304 Storbid, 1312 Storbith) med Fattiggaard (opf. 1884) med Alderdomshjem og Ml.; *Lekkende* (c. 1370 Lækkinge); *Skovhuse* (Sønder-Skovhuse; 1378 Skoghhus) med Skole og Sparekasse f. Ø.-Egesborg S. (opr. 1889; ^{31/3} 1918: Indskud 109,348, Reservef. 4480 Kr.). Saml. af Huse: *Røstoft*, *Hestofte*, *Braskeskov*, *Lille-Skovhuse*, *Stivænge*, *Hulebæk Hse.*

Hovedgaarden *Lekkende* har 79,1 Td. H., Ejds. 540, Jordv. 340; c. 330 ha, deraf Ager c. 285, Eng 33; desuden hører til Gaarden c. 33,5 Td. Skovsk., c. 515 ha (i Ø.-Egesborg, Ørslev, Allerslev og Udby S.), Ejds. 456, og en Del Bøndergods, Ejds. 106,7; hele Ejendommens Ejds. er c. 1,002,7. — Hovedgaarden *Lilliendal*, under Fideikommisgodset af s. Navn^{*)}, har 88,8 Td. H. (deraf 9 i Mern S.), Ejds. 600, Jordv. 420; c. 386 ha, deraf Ager c. 370; til Gaarden hører desuden c. 20 Td. Skovsk., c. 470 ha (Ejds. med Hovedgaarden 870). — Præstekaldet, 13,9 Td. H., Ejds. 90, Jordv. 68, c. 68 ha, deraf Skov 11, Resten Ager. *Vallebogd.* (c. 1370 Wallæbothæ); *Adamsminde*, Skovriderbl.

Ø.-Egesborg S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Vordingborg og hører under Rets- og Politikk. Vordingb. Kbst. m. m., Præstø Amts sjæll. Amtstuedistr. (Næstved), Sydsjæll. Lægekr., Vordingb. Skatte- og Skyldkr., Amtets 4. Folketingskr., 6. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. 166. Lægd. Kirken tilhører Lilliendal Fideikommis.

Kirken er en romansk Teglstenskirke, hvortil der allerede omkr. 1300 er føjet et Vesttaarn (den øvre Del af det nuv. Taarn er dog sentmiddelald.). C. 1400 ombyggedes Koret i Skibets Bredde og overdækkedes med 2 Krydshvælv, og i Middelalderens Slutn. forlængedes det yderligere et Fag mod Ø., saaledes at Langhuset i alt fik 5 Hvelvingsfag foruden Taarnets. Ogsaa det anselige Vaabenhus i S. og Sakristiet i N. er sentmiddelalderlig. Alle Tilbygninger er af Munkesten. Kapellet i N. (nu Lighus) er fra ny Tid; Kisterne, der før stod her, er nedsænkede paa Kirkegaarden. Altertavlen er et Maleri fra 1868 af A. Dorph (Christus i Getsemane); Prædikestol fra 1594 med Chr.

^{*)} *Fideikommisgodset Lilliendal*, hvortil foruden Hovedgden L. hører Østergaard i Mern S., har efter Statskalenderen i alt c. 448 Td. H. af alle Slags, deraf fri Jord c. 108, indtaget til Skov 20, Bøndergods 320, Kirketiende 42; i Bankaktier har det c. 5400, i Fideikommiskapitaler 546,860 Kr. Den saml. Ejds. er 1,637 Kr.

IV's Navnetræk, det dske Rigsvaaben og Kaasernes Vaaben; romansk Granitfont med Rebsnohing. Orgelet er skænk. 1891 af Grev Knuth til Lilliendal. — Ved Kirkegaardsmuren staar en sengotisk Kirkelade, hvid med Kamgavle.

Lekkende, der ligger meget smukt i Udkanten af Lekkende Skov paa Skraaningen af et Højdedrag, hvorfra der er vid Udsigt mod SØ., tilhørte i Middelalderen Rosk. Bispestol og var Bispernes Ladegd. i denne Egn, hvor de havde store Besiddelser. Af de bispl. Fogeder kendes Villum Sort (af Slægten Baden) 1480 og Joachim Bjørnsen 1494. Efter Reformationen gik L. over til Kronen og var snart forenet med Saltø eller med Vordingborg Len, snart et selvstændigt Len, saaledes under Chr. III's Kansler Joh. Friis til Hesselager. Efter 1660 vedblev L. at være en kgl. Avlsgd. under Vordingborg Amt, som kort efter blev givet Prins Jørgen til Livgeding, og da det efter hans Død 1708 faldt tilbage til Kronen, blev det udlagt til Ryttergods; Lekkende blev nedbrudt og dens Jorder forvandlede til Rytterkobler. Ved Ryttergodsets Salg 1774 blev L. tillige med Beldringe (se p. 470) solgt til Kmhr. Fr. Raben; L. (Hovedgaardst. 52, Bøndergods 337 Td. H. samt Udby Kirke) blev solgt for 40,520 Rd. C. Efter Rabens Død 1820 deltes Godserne, saaledes at L. tilfaldt den yngste Søn, Kmhr. Jos. Raben-Levetzau († 1889), fra hvis Enke, Sigfriede, f. v. Krogh († 1899) den gik over til Sønnen, Grev Fr. Raben-Levetzau til Christiansholm, den nuv. Ejer. — Hovedbygningen er opf. 1838 og bestaar af to, i en Vinkel sammenbyggede Fløje, to Stokv. med Kælder, med en høj Pavillon med Kuppel i det ydre Skæringspunkt. Forpagterboligen er opf. 1900. Tæt ved Gaarden er af Godsets Beboere 1880 rejst en Mindesten for Jos. Raben-Levetzau og 1900 en lign. for Hustruen; tillige er i 1900 rejst en Mindestøtte for General C. v. Krogh, † 1860, en Granitobelisk med Inskription og Portrætmed. (V. Bissen).

Oprindelsen til *Lilliendal* er Landsbyen *Skuderup*, der 1664 bestod af 11 Gde og 5 Huse, hvoraf de 9 Gde efterhaanden var komne til Kronen, medens den ene, *Skuderupgd.* var Selvejergd., samt *Eskebjerg*, der 1664 havde 2 Gde (1378 *Æskebyærgh*). *Skuderupgd.* ejedes 1664 af Anna Gjortes i Stege og beboedes da af Kornet Hans Lehnert; 1688 ejedes den af Heinrich Heins, 1717 af Christen Franzen Toxsværd, der 1726 skodede den til Ritmester v. Segebaden, som 1730 solgte den til Jørgen Poulsen Wetman, hvis Enke Anne Hansdatter 1741 solgte den (c. 11,5 Td. H.) for 811 Rd. til Raadmd. i Kbhvn., senere Etatsrd. Joh. Jac. Hæseker; han tilkøbte Jord af Kronen og solgte den 1753 for 3000 Rd. til Anna Margr. Spang, Enke efter Oberst Enselin, der 1757 solgte den (c. 10,7 Td. H. og 0,5 Td. Skovsk.) for 4000 Rd. C. og 24 Species Dukater i Guld til Peder Quistgaard; han solgte den 1758 til Sophie Hedevig Ziemers, Enke efter den kbhvske Raadmd. Z., og hun solgte den 1760 til Kmjkr., sen. Kmhr., Marinekapt. Hans Gustav Lillienskjold († 1796) som Lystgaard. Han tilkøbte *Skuderup Hovedgd.*, et af de 12 Godser, hvori Vordingborg Rytterdistr. blev delt ved dets Salg 1774 (Skøde af 1779, Hovedgaardst. 50, med Ø.-Egesborg Kirke og tilh. Gods, i alt 292 Td. H.) for 34,000 Rd. og gav Ejendommen dens nuv. Navn. Samtidig købte han Høvdingshus (se p. 483) og andet Gods, saaledes at han samlede i alt c. 750 Td. H. Han solgte 1785 begge Gdene for 150,000 Rd. til Etatsrd. Niels Lunde Reiersen (til Nysø, Jungshoved og Oremandsgd.), efter hvis Død (1795) de solgtes 1796 — *Lilliendal* for 141,350, Høvdingshus for 74,800 Rd. til Generalfiskal, Justitsrd. Peter Uldall, der agtede at oprette de to Godser til et Baroni, men døde 1798, forinden Planen blev udført, hvorefter Enken i 1800 solgte L. for 143,000 Rd. til Th. Bech, som 1802 afhændede den for 180,000 Rd. til Baron Ad. Chr. Knuth til Christiansdal paa Laaland, senere Gehejmekonferensrd. og Greve († 1844), der $\frac{7}{8}$ 1821 fik L. oprettet til et Fideikommiss. Efter Sønnen C. C. F. Knuth († 1852) fulgte dennes Søn Adam Kn. († 1897), der gjorde meget for at forbedre Ejendommen. Den nuv. Besidder er hans Søn Chr. Kn. — Hovedbygningen, der antages at ligge noget Ø. for den gl. *Skuderupgd.*, bestaar af een Fløj i 3 Stokv. med Kvistetage over Midtpartiet og en stor Veranda paa Havesiden samt afvalmet Tag. Den er formodentlig opf. af Lillienskjold, men havde fra Beg. kun eet Stokv. med Frontespice; 2. Stokv. er vel paabygget i 1. Halvdel af 19. Aarh.; Adam Knuth foretog en gennemgribende Istandsættelse af Bygningen; der opførtes bl. a. et 3. Stokv., Taget gjordes fladere og fik helt afvalmet Tag, saa at det fremtraadte helt i italiensk Stil; endelig har den nuværende Besidder foretaget flere Forandringer, bl. a. forlængede han Bygningen paa hver Side med et Fag; ligeledes har han ombygget eller opført nye Stald- og Avlsbygninger. Til Ejendommen hører en smuk stilfuld Have med et engelsk Parkanlæg. (H. Berner Schilden Holsten, L., i *Dske Herredgde* ved 1920 I).

Lekkende Skov udmærker sig ved sine store, kraftige og skønne Bøge. N. for Skoven ligger tre smukke Søer. Ved den vestl. Indkørsel til Parken ligger Traktørstedet *Lerhuset*, hvor der er en Plads til Folkemøder.

Johs. Tuesen af Storby nævnes 1380 (se dog under V.-Egede S. p. 412).

I Dske Atl. omtales i Sognet en *Olai Kilde*, der besøges Skt. Hans Dag, ligesom Kirken kaldes Olai Kirke.

Paa Strækningen mel. Ø.-Egesborg og Vallebogd. har der ligget et stort Antal Gravhøje, men de fleste er nu mere el. mindre udpløjede og ødelagte; fredl. er her paa Præstegaardens Mark en Høj, et godt Stykke S. for denne, paa høj Bakkeflade, atter en Høj, smukt rundet og meget anselig, c. 4 m høj, og i Præstegaardens Skov en aflang Jordhøj dannet af 2 sammenbyggede Høje. Andetsteds i Sognet findes ogsaa nogle Oldtidsmindesmærker, i Skovhuse Skov saaledes nogle Gravhøje og en stærkt forstyrret Langdysse.

Litt.: C. M. Christiansen, Træk af Ø.-Egesborg Skoles Hist. i 19. Aarh., i Aarb. f. Pr. A., 1917.

Mern Sogn omgives af Allerslev, Ø.-Egesborg og Kalvehave S. samt Østersøen. Kirken ligger c. 8 km S. for Præstø og 11 km ØNØ. for Vordingborg. De særlig i den vestl. og sydl. Del noget højtliggende og bakkede Jorder (højeste Punkt Lekkende Bjærg, 63 m) anses for de bedste i Herredet. Fra en Bakke ved Taageby, Sømærkehøj, er der en meget smuk Udsigt til Nyord, Møn og Jungshoved. Gennem Sognet løber i en Dalsænkning Mern Aa, der deler Mern By i en nordl. og en sydl. Del. Den lave, engklædte Kyst afsætter udfor Kindvig en Bugt, „Kindvig Havn“, N. for Halvøen Kindhoved (1664 Kindhoffued). En Del smaa, spredte Skove (Lunden, Mern Heste- og Kohave, Sageby Skovvænge, Stubbevænge, Taageby-, Skalsby- og Sandvig Kohave, Bugtved m. m). Mod V. Maglemose (c. 1580 Magle Mosse). Gennem Sognet gaar Landevejen Præstø-Kalvehave og Præstø-Mern Banen.

Befolkning i 1916: 1325 (1801: 801, 1850: 1138, 1901: 1224), boende i 309 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 452 Td.; 72 Gde med 410 og 167 Hse med 42 Td. Hartk., samt 7 jordløse Hse. Ejdsks. (1916): 4280, deraf Jordv.: 2639. Areal: 2288 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 159 ha, Rug 110, Byg 300, Havre 179, Blands. til Modenhed 212, Kartofler 14, Foderroer 84, Sukkerroer 151; Brak udgjorde 184 ha, Grønfoeder og Græsning 491, Haver o. l. 64, Skov 214, Vandar. 5. Kreaturhold (1919): 377 Heste, 1595 Stk. Hornkv. (deraf 860 Køer), 24 Geder, 31 Faar, 583 Svin (1914: 2204).

I Sognet Byerne: *Sønder-Mern* (1348 Søndre-Mernd; Bynavnet udtales Mære, og Skrivemaader som Mæhred findes i 17.-18. Aarh., men allerede 1231 skrives Mærn) — 1916: 81 Gde og Hse og 306 Indb. (1911: 389 med bl. a. fig. Erhv.: Landbr. 183, Haandv. og Ind. 92, Handel o. l. 19, Transp. 22, Tyende 34, immat. Virksomhed 14) — med Kirke, Skole (med en Klasse med Undervisning i fremm. Sprog, Matematik, Fysik m. m.), Forskole, Haandværkerskole, Forsamlingshus (opf. 1888), Fattighus, Lægebl., Spare- og Laanekasse (opr. 1899, ²¹/₃ 1918: Indskud 46,062, Reservef. 3251 Kr.), Filial af Landbrugs- og Handelsbanken i Vordingborg og Kontor for Den sjæll. Bondestands Sparekasse, Saftstation under Stege Sukkerfabr., Andelsmejeri, Ml., Kbmddshdr., Brugsforen., Handelsgartneri m. m., Vand-

værk, Jærnbanestation (Endepunkt for Præstø-Mern Banen, se p. 271) og Postkontor (stort nyopf. Posthus); *Nørre-Mern* (c. 1370 Norre Mærn) med Præstegd. og Skole; *Sageby* (c. 1370 Sagheby) med „Mern Lystanlæg“ med Afholdshotel, smukt beliggende i en Kløft, allerede kendt før Midten af 19. Aarh., da Ejeren sammen med Sognepræst Peter Rørdam begyndte at afholde Folkemøder her, og Kbmdshdl.; *Kindvig* (c. 1370 Kinwik) med Skole og Forskole — mellem de to sidste Byer et Forsamlingshus (opf. 1888) og Brugsforen. — *Lille-Kindvig*; *Tageby* (c. 1370 Togeby); *Skalsby* (1610 Skaldtzbye); *Sandvig* (c. 1370 Sandwik) med Brugsforen. Saml. af Gde og Hse: *Lille- og Store-Mern, Mernskov, Sageby Enge og Sageby Mark, Kindvig Hoved, Kindvig Skov, Kindvig Strand, Sandvig Kohave, Østergaardsstræde*.

Hovedgaarden *Høvdinggaard* (hvortil hører Staalvængegd. i Kalvehave S.) har c. 72,6 Td. H., Ejdk. 575, Jordv. 400; c. 328 ha, næsten alt Ager, og af Skov 6,1 Td. Ager og Engs H. og 7,6 Td. Skovsk., c. 120 ha (Ejdk. 200); desuden hører til Ejendommen en Del Bøndergods (Ejdk. 354,4). *Østergaard*, under Lilliendal Fideikommis (se p. 479), har 14,4 Td. H., Ejdk. 135, Jordv. 106,4; c. 84 ha, alt Ager. *Stenlængegaard*, c. 17,1 Td. H., Ejdk. 130, Jordv. 90, c. 72 ha, alt Ager. *Nebled Gd.* (1688 nævnes Nebbleschouf).

Mern S., en egen Sognekommune, har Tingsted i Præstø og hører under Rets- og Politikr. Præstø Kbst. m. m., Præstø Amts sjæll. Amtstuedistr. (Næstved), Sydsjæll. Lægekr., Præstø Skatte- og Skyldkr., Amtets 2. Folketingskr., 4. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. 151. Lægd. Kirken er selvejende.

Kirken er en senromansk Teglstenskirke, som imidlertid senere i Middelalderen er blevet stærkt udvidet og omdannet. Kirken overhvalvedes, Koret ombyggedes i Skibets Bredder, og ved Sydsiden opførtes et Sideskib (Munkestib) paa 4 Fag ligesom Hovedkirken, i hvis Mur der brødes spidsbuede Arkader. Tilbygningen fik mod S. 4 Spids-gavle paa lign. Maade som Præstø Kirke; dens Vestfag er udskilt som Vaabenhus. I V. tilbyggedes et Taarn (Munkesten) og sidst, men endnu i Middelalderen, en nordre Udbygning (Munkesten og Kridsten i Bælter) paa 2 Fag, der adskilles ved en Tværmur, men som ved spidsbuede Arkader forbindes med Kirken; det ene er Sakristi, det andet Indgang til Kirkeejeres Stol. Det overhælv. Taarnrum har før været Gravkapel for Høvdinggds. Ejere og var aabnet ind til Kirken med en nu tilmuret Spidsbue; nu er det Ligkapel. Kirken er restaur. for faa Aar siden. Altertavlen er malet af J. L. Lund (Nadveren) og er skænk. af Dronn. Caroline Amalie, der særlig satte Pris paa den dav. Sognepræst, Grundtvigianeren Peter Rørdam (den gl. Altertavle fra c. 1580, svarende til Tavlerne i Allerslev og Udby, hænger i Sakristiet). Prædikestol fra 1596 med Lensmanden Henrik Lykkes og Hustrus Vaaben; romansk Granitfont. Jærnbeslagen Vaabenhusdør fra 1637 (Tegn. af æ. nord. Arkit. 2. S. 2. R. Pl. 11). Gotiske Helgenfigurer fra c. 1300 paa Kirkeloftet. I Gulvet Ligsten over Præsten Niels Hansen, † 1612, med 3 Hustruer og 8 Børn; i Østmuren Ligsten over Præsten Lars Terpager, † 1772, og Hustru. Den ene Klokke er fra 14. Aarh. — Den nuv. Ejer af Høvdinggd. har udvidet Kirkegaarden og ladet opføre et smukt Gravsted for Gaardens Ejere.

Den smukke og ejendommelige Præstegaard er opf. efter en Brand (Sept. 1847) 1848 i gotisk Stil med Kamgavle, af ovenn. P. Rørdam. Over Indgangsdøren er der 1919 til Minde om ham indsat en Marmortavle med en Indskrift, taget fra et af hans Breve (indsat af Provst H. P. Meinertsens Børn paa deres Forældres Sølvbryllupsdag).

Høvdinggaard, en af de 12 Ejendomme, hvori Vordingborg Rytterdistrikt 1774 blev delt, skødedes (Hovedgaardst. 52, Bøndergods 246 Td. H.) 1779 tillige med Skuderupgd. (se p. 480) for 80,288 Rd. til H. G. Lillienskjøld. Gaarden havde derpaa Ejere tilfælles med Lilliendal, indtil Uidalls Enke solgte den 1799 (Skøde 1800) særskilt for 78,000 Rd. til Lars Terpager Hagen († 1833), fra hvem den gik over til Svigersønnen Hofjægerm. E. F. A. Bilsted († 1871) og derefter til dennes Enke, † 1888, og derefter Svigersønnen Viceadmiral Fritz Uidall († 1911) og Kriminalretsassessor Obelitz, som 1901 solgte den for 1 Mill. Kr. til Plantageejer A. F. J. C. Lassen, hvis Søn Lieutn. Emil Lassen fra 1917 ejer den. — Hovedbygningen er opf. 1852 af Grundmur i

to Stokv. med Kælder, ombygget 1901, med Kvistpartier og Taarn. — Gaarden var oprindl. en mindre Gd., kaldet *Høvdingshus* (1610 Høffdings Hus), og havde 1688 kun 8,3 Td. H. C. 900 m N. for Gaarden ligger den formentlige Borgplads af det gl. Høvdingshus, der afbrændtes af de svenske 1659.

I Mern By er der ^{28/10} 1903 afls. en Mindestøtte for Tiendens Afløsning.

V. for Lille-Kindvig ligger *Badebyhuset*; her har vistnok ligget en lille By *Badeby*, der nævnes i Roskildebispens Jordeb. c. 1370 (Badeby), med 2 Gde samt en Ødegd.; i 17. Aarh. er der kun een Gd.: 1610 Badebyegaard. — Ved Kysten har været 2 Havne, *Kindvig Havn* (c. 1370 Kinwikhauen) og *Sandvig Havn*, af hvilke Roskildebispens oppebar Tolden. Bispens ejede ligeledes Skoven mel. „Kraghæwik bæk“, antagelig den nuv. Stenshave Bæk, og Mern Aa (c. 1370 Merna). Sageby Mølle (c. 1370 Sagheby møllæ) og Mern Mølle var Kronens, men i Roskildebispens Jordeb. klages over, at Møledammene gjorde stor Skade paa Bispegodset ved Oversvømmelser. — Ved Mern Aa laa tidl. *Kulsohuset*, brændt 1914, hvor ifl. Sagnet „Kulsoen“, kendt fra Carit Etlars Roman „Gøngehøvdingen“, skal have boet. — De fleste Bøndergaarde i Sognet har i senere Tid faaet Navne, der paa Foranledn. af Sogneraadform. H. Hansen er dannede over gl. stedlige Natur- og Marknavne.

Kun faa Oldtidsmindeesmærker er nu bevarede, men tidligere har der, især i Sognets Sydspids, været en Del. Paa Østergds. Mark skal der saaledes have ligget adskillige Gravhøje, alle efterhaanden sløjfede el. udjævnede; endnu ses dog, umiddelbart ved Gaarden, en meget anseelig Høj, 5,5 m høj. I Mern Hestehave ligger bl. a. en lille Linddysse, i Kohaven og i Sandvig Kohave et Par forstyrrede Langdysser.

Litt.: S. P. Nielsen, Sproget i Taageby, i Dania IX, 1902.

Kalvehave [Kallehave]

Sogn, det største i Herredet, omgives af Mern og Ø.-Egesborg S., Vordingborg Lands., Ulvsund og Østersøen. I Sognet en Enklave af Ø.-Egesborg S. Kirken, ved Ulvsund, ligger c. 15 km SØ. for Præstø og 15 km Ø. for Vordingborg. De navnlig mod V. højtliggende og stærkt bakkede (højeste Punkt er Kulsbjærg, 107 m), mod Ø. mindre bakkede og mod Ø.

og S. jævnt skraanende Jorder er i den vestl. Del sandmuldede, mod Ø. lermuldede og meget frugtbare. Sognet er meget rigt paa Skov (over $\frac{1}{3}$ af Arealet er skovdækket), saaledes Stensby Sk., Langebæk Sk., Petersgaard Hestehave, Nørrehave, Viemose Sk., Viemose Hestehave, Østersk., Ravnsk., St.-Fredsk., Søsk., Skaaningevænge m. m.; Skovene er overvejende højstammet Bøgeskov, dog iblandte med store Egepartier samt Partier med Naaletræer og Ask; de hører forstmæssigt set til Landets ypperste Skove og er rige paa Skønheder og vide Udsigter, men ejer ingen Søer eller Moser. Kysterne er næsten alle skovbræmmede; enkelte Steder gaar Ager eller Eng lige ud til Kysten med rig Vegetation. Den pragtfuldeste Udsigt er oven for Kirken paa Landevejen til Præstø, hvorfra man ser Møn med Klinten, Dele af Falster samt de omliggende Farvande med deres smaa Øer. Til Sognet hører Øerne *Lilleø*, godt 4 ha, *Tærø*, 173 ha, og *Langø*, 173 ha. Gennem

Sognet gaar Landevejene Præstø-Kalvehave og Vordingborg-Kalvehave samt Masnedsund-Kalvehave Banen.

Befolkning i 1916: 2977 (1801: 1747, 1850: 2878, 1901: 2895), boende i 613 Gde og Hse. Det saml. **Hartk.** (1905): 766 Td.; 123 Gde med 593 og 426 Hse med 102, forsk. Lodder med 71 Td. Hartk., samt 100 jordløse Hse. **Ejdsk.** (1916): 8622, deraf **Jordv.:** 5374. **Areal:** 4787 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 169 ha, Rug 157, Byg 527, Havre 352, Blands. til Modenhed 346, Kartofler 24, Foderroer 211, Sukkerroer 164; Brak udgjorde 362 ha, Grønfoder og Græsning 1015, Haver o. l. 115, Tørvemoser 24, Skov 1061, ubenytt. 14, Vandar. 7. **Kreaturhold** (1919): 748 Heste, 2684 Stk. Hornkv. (deraf 1480 Køer), 90 Geder, 219 Faar, 1051 Svin (1914: 3587).

I Sognet Byerne: *Kalvehave* (Kallehave, 1304 Kalvæhaghæ), Stationsby og Fiskerleje — 1916: 74 Gde og Hse og 286 Indb. (1911: 253 med bl. a. flg. Erhv.: Landbr. 27, Fiskeri 35, Haandv. og Ind. 15, Handel o. l. 23, Transp. 110) —, med Kirke, Skole, Fattiggaard (opf. 1868, Pl. for 30 Lem.) med Alderdomshjem (20 Pl.), Ml., Kbmdshdlr., Brugsforen., Fiskeeksportforretn., Saftudskibning til Stege Sukkerfabr., Hotel („Hot. Færgegaarden“, den tidl. Færggd.) m. m., Havn med en 1893 anl. Dampfærgebro (ved Ydersiden af Broen er der 3,7, ved Indersiden 3,1, i Havnen 2,8 m Vand) med Dampfærgeforbindelse til Koster paa Møn og dagl. Dampskibsforbindelse med Stege, Toldkontrolsted, Jærnbane-stat. (Endepunkt for Masnedsund-Kalvehavebanen, se p. 315; fra K. befordredes 19^{10/20} 27,965 Pers., Totalvægt af Gods og Kreat. ankommet til K. var 5479, afgaaet fra K. 3675 Tons), Telegrafst. og Postkontor; *Viemose* (1231 Withemosæ), ved Præstøvejen — delt i *Sønder-* og *Nørre-Viemose*, c. 2500 m lang —, med Skole, Forskole, to Forsamlingshuse (et i Sønder- og et i Nørre-V.), Mlr., Andelsmejeri, Bryggeri, Kbmdshdlr., Dampbageri, Garveri m. m. samt Jærnbane- og Telegrafst.; *Balle* (Bahl, Bael; 1610 Balle) med Kbmdshdl.; *Langebæk* (1610 Langebeck) med Præstegd., Skole og Forskole, Asyl (opr. 1895, Pl. for indtil 40 Børn), Sognets Spare- og Laanekasse (opr. 1871, ^{81/3} 1918: Indskud 86,688, Reservef. 19,739 Kr.), Lægebl., Ml., Kbmdshdlr., Bageri, Cementvarefabr., Savværk m. m. samt Jærnbane- og Telegrafst.; *Stensby* (1231 Stensby) med Filialkirke (for Sognets vestl. Del), Skole, Forskole og Ml.; *Vestenbæk* (1610 Westenbeck); *Stensved* (c. 1370 Stenswith) med Skole med Forskole, Ml., Andelsmejeri, Afholdshotel, Kbmdshdlr. og Jærnbane-st. Saml. af Hse: *Kalvehaveskov*, *Viemoseskov* og *-Overdrev* med Skovfogedbl. („Udsigten“), *Balle Overdrev*, *Balleskov*, *Ballestrand* med Udsikningssted, *Langebæk Lyng*, *-Møllehuse* og *-Overdrev*, *Nørrevænge*, *Stensby Linie* og *-Skovstræde*, *Skyttemarken*, *Sageby Møllegde.*, *Petersværft* med Skovriderbl., Udsikningssted og Overfart til Tærø.

Hovedgaarden *Petersgaard* har 62,5 Td. H., Ejdsk. 500, Jordv. 350; c. 287 ha, deraf Ager c. 250, Eng 17; desuden noget Bøndergods (Ejdsk. 88,7). Det *Petersgaardske Skovdistrikt* („Petersgaard Fredskov“), under s. Ejer, har 10,7 Ager og Engs H. og 138,7 Td. Skovsk., Ejdsk. 1020, Jordv. 750; c. 1014 ha, deraf en mindre Del Ager, Eng, Forstrand m. m., Resten Skov (her i Sognet undt. Vintersbølle Sk., c. 116 ha, i Vordingborg Lands.). — *Langebækgaard* har 22,2 Td. H., Ejdsk. 260, Jordv. 219,5; c. 185 ha, deraf Skov 19, Resten Ager; noget Bøndergods (Ejdsk. 46,6). — *Stensbygaard* (de sammenlagte Gde Stensbygd. og Vrangsgd. (1610 Wrangsgaard)) har 45,7 Td. H., Ejdsk. 550, Jordv. 363; c. 360 ha, deraf Eng 39, Skov 110, Resten Ager. — *Staalvængegaard*, under Høvdingsgd. (se p. 482), har 19,9 Td. H., Ejdsk. 138, Jordv. 125; c. 95 ha, alt Ager. — *Ellebrudgd.* (1610 Ellebrød); *Rødsbjærggd.* (1610 Rydtzbier). — Paa *Tærø* (1231 Thærhøffhæ), der siden 1872 tilh. Ejeren af Gunderslevholm, og hvor der er Skole og Lodseri,

ligger Gaarden *Jesminde*, 18,2 Td. H., Ejds. 120, Jordv. 82; c. 172, deraf Skov c. 8, Eng 11, Resten Ager. — *Langø* (1231 Lang), købt 1918 af Frøavler Erh. Frederiksen, er 1919 blevet forbundet med Sjælland ved en Dæmning og Bro, den sidste c. 60 m lang.

Kalvehave S., en egen Sognekommune, delt i to Sognefogeddistrikter: østre (Kalvehave, Viemose, Balle, Petersgd., Langø m. m.) og vestre, har Tingsted i Vordingborg og hører under Retskr. Vordingb. Kbst. m. m. (undt. Langø og Tærø, som hører under Retskr. Stege Kbst. m. m., Politikr. Vordingborg Kbst. m. m.), Præstø Amts sjæll. Amtstuedistr. (Næstved), Sydsjæll. Lægekr., Vordingb. Skatte- og Skyldkr., Amtets 4. Folketingskr., 6. Forligskr. (Langø og Tærø dog under 5.) og 2. Udskrivningskr. Lægd 152 (østre Del) og 153 (vestre). Begge Kirker er selvejende.

Kirken er en senromansk Teglstenskirke, der er bevaret i hele sit Anlæg. Skibet har haft Trappefrise, det anselige Kor Rundbuefrise samt i alt 7 rundbuede Vinduer, de 3 mod Ø., hvoraf det midterste højest. Det har haft mønstermuret Gavfelt, hvorpaa siden er muret Kamtakker. I senere Middelalder er Kirken overhælvvet, Koret med 2 smalle Krydshvælv., Skibet med 2 brede Stjernehvælv., og i V. er tilbygget et Taarn (Munkesten). Fra 17. Aarh. er en nordre Udbygning (før kaldt „Soldaterkirken“), der nu er inddraget i Kirken som en Slags Korsfløj med Galleri, og paa hvis Gavl staar Fr. III's Navnetræk og Aarst. 1652 samt Bogstaverne F. R. og S. H. (Fr. Reedtz og Sophie Høgh). V. for Taarnet et Vaabenhus, opf. 1863 i St. for et ældre mod S.; s. Aar opførtes i N. et Sakristi, der ogsaa afløste et ældre, det er dog helt ombygget 1881. Paa Kormuren ses over de senere indbygg. Hvælvinger utydelige Rester af tidliggotiske Kalkmalerier. Altertavlen er et Næstvedarb. fra c. 1600, Prædikestolen, med store Evangelistfigurer, lidt yngre; romansk Granitfont. Stoleværk fra c. 1630-50, omdannet i nyeste Tid. Orgelet er skænk. 1876 af Etatsr. inde I. M. Suhr. Marmorsten over Præsten Carl Torkilsen, † c. 1685, og to Hustruer (Aarst. udfyldte); Trætavle over Kommandørkapt. Ebbe Lyderssen, † 1694, samt over en Møller fra c. 1650; i nordre Tilbygning Ligsten over P. Johansen til Petersgd., der er begr. under Gulvet. Den ene Klokke er fra 1477. — Paa Kirkegaarden er begr. 30 svenske Soldater, som druknede 1658 ved at gaa over Isen til Møn.

Filialkirken, *Peterskirken*, er opf. 1890-91 (Grundst. nedl. ^{11/7} 1890, indv. ^{3/8} 1891) for c. 25,000 Kr. paa en af Justitsrd. P. Malling til Vrangsgd. skænk. Grund. Den er opf. efter Tegn. af Arkt. H. C. Glahn (efter skitseret Tegn. af J. B. Løffler) af røde Mursten i romansk Stil og har Taarn med lille firsidet Spir, fladt dekoreret Ege-torsløft og paa Alterbordet Thorvaldsens Christus af Kallipasta; Granitfont.

Kalvehave Gods (Hovedgaardst. 69, Bøndergods 346 Td. H. og Kalvehave Kirke) var et af de 12 Godser, der 1774 afhændedes af Staten ved Salget af Vordingb. Rytterdistr. Det købtes (Skøde af 1777) for 55,550 Rd. af Peter Johansen, der kaldte Gaarden *Petersgaard* og ved det nuv. Petersværft anlagde et Skibsværft. Han solgte den 1792 for 90,000 Rd. til Broderen Rasmus Johansen og Svigersønnen Lars Terpager Hagen (se Høvdingsgd. p. 482), hvorpaa den 1799 (Skøde af 1800) købtes af Kronen. Efter at Godset var blevet frasolgt (Skovene vedblev dog at være Statsejendom) og udstykket, solgtes P. for 50,000 Rd. til J. B. Resch, som 1810 solgte den for 140,000 Rd. til Kapt. lieutn., sen. Generaladjutant C. Wulff († 1843), hvorefter den ejedes af cand. jur. M. C. Fabritius-Tengnagel († 1849), hvis Enke, 2. G. g. m. Kmhr., Guvernør H. D. F. Feddersen († 1863), solgte den til Kmhr. P. B. Scavenius, hvis Søn P. B. S. solgte den 1870 for 245,000 Rd. til Etatsrd. O. B. Suhr († 1875), efter hvis Død Hofjægerm. J. P. Bech til Valbygd. overtog den for 500,000 Kr.; han solgte den 1886 til Svigerinden Frk. I. M. Suhr, den nuv. Ejerinde. — Hovedbygningen er opf. af P. Johansen 1776-80 i den Tids Stil i to Stokv. med Kælder og Frontespice; i 1850'erne udvidedes den med en Sidefløj i to Stokv., 1870 blev hele Bygningen restaur.; Avlsbygningerne er genopf. efter en Brand 1906. (Om Petersgd. og O. B. Suhr se Ill. Tid. ^{17/10} 1875).

Det *Petersgaardske Skovdistrikt* solgtes af Staten ved Auktion 1868 for 580,000 Rd. til ovenn. Suhr og overtoges efter hans Død for 1,2 Mill. Kr. af hans 4 Døtre; nuv. Ejerinde er Frk. I. M. Suhr. Den aldeles overvejende Del af Skovprodukterne sælges sorteret og til Dels forarbejdet uden for Omegnen og udføres fra forsk. Udskibningssteder langs Kysten.

Stensbygaard, før Vrangsgde, solgtes 1897 af Justitsrd. P. Malling for 650,000 Kr. til Hofjægerm. V. P. C. Bruun de Neergaard († 1912), der 1906 solgte den til Generalkonsul P. M. Wessel, som 1910 afhændede den til V. A. Goldschmidt, og han solgte den 1913 til den nuv. Ejer G. Rée. — Hovedbygningen, der før laa ved de smukke „Mallings Kløfter“ i Gaardens Park, er opf. 1872, Ark. A. Klein; NV. for Gaarden i et Engdrag, der før har staaet under Vand, ligger et velbevaret Voldsted (fredl.), „Kong Valdemars Jagtslot“, bestaaende af en lille afrundet Holm, omgivet af en delvis vandfyldt Grav, hvorefter atter i N., S. og V. er Spor af Vold. Paa Holmen findes Fundam. af en firkantet Bygning af Kamp og Munkesten, c. 12,5 × 9 m. Paa en lav naturlig Banke Ø. derfor skal de nedlagte Vrangsgde. have ligget (i Matriklerne fra 17. Aarh. angives der at have ligget 2 Gde). — I Stensby sluttedes $\frac{7}{10}$ 1238 et Forlig mel. Vald. II og de tyske Ridders Ordensmester, hvorved Danm. fik Reval og de øvrige tabte Besiddelser i Estland tilbage. — En af Vrangsgdene har før været Embedsgd. for det endnu i 18. Aarh. bestaaende *Stensby Birk*.

Efter *Langebæk Præstegd.* har Familien Langebæk taget Navn, idet Historikeren Jacob Langebæks Tipoldefader Jacob Andersen og dennes Søn Anders Jacobsen Langebæk har været Præster her. — I Langebæk Vesterskov staa tæt ved Stranden paa „Jubilæumshøjen“ en Granitmindestøtte for Overførster J. G. Müller, † 1866.

Et Kongebr. af $\frac{20}{12}$ 1304 er udstedt fra Kalvehaghæ; her holdtes kgl. Retterting 1387. I Roskildebispevis Jordeb. fra c. 1370 kaldes Sognet *Skaningehavn*, men det tilføjes, at det nu (c. 1370) kaldes „Kalvehawæ“, saa Skaaningehavn maa være det ældre Navn; ogsaa i Vald. II's Jordeb. nævnes Scanyngahfn. — *Kalvehave Færggaard* (1664 Kallehaffue eller Staffuensing Færggaard) har en Tid været ejet af Familien Hage, Foltetingsmd. Johs. Hage 1865-77, senere af A. Hage til Oremandsgd. (Se „Noget for alle“, 1907, p. 187).

Tæt N. for Kalvehave Kirke er der en hellig Kilde, *Kirkekilden*, som endnu i 1870erne besøgtes for sin formentlige Lægedom. — I Kalvehave har der været et Hellig Eriks Gilde, hvis Gildeskraa (fra 13. Aarh.) endnu er bevaret, og som ogsaa gjaldt for Eriksgildet paa Møn. — En Gaard *Skovledgd.* (1664 Schouffled Gd., 1 Gd. og 2 Hse), der nævnes i D. Atl., er nu forsvunden.

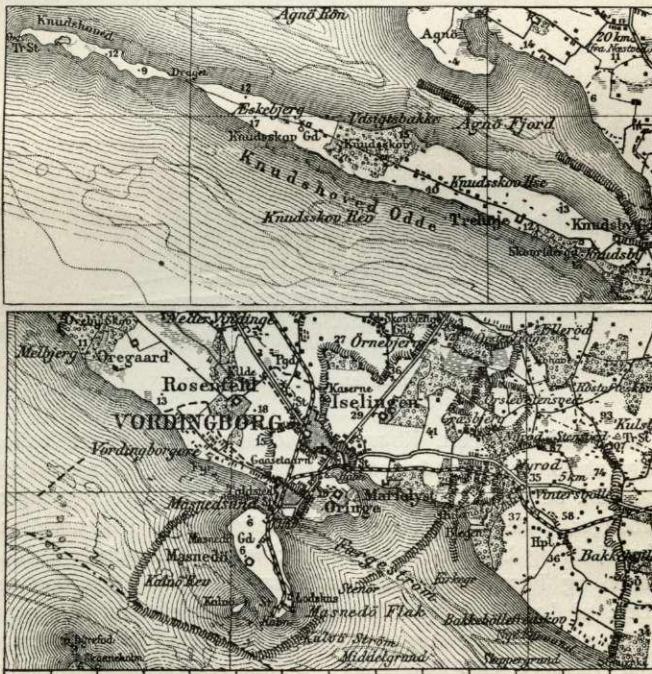
Især i Sognets Østside, langs dets Sydside og i Midtpartiet findes endnu et stort Antal Oldtidsmindesmærker, og adskillige vidne sløjfede i Tidernes Løb. Af Sognets 53 fredl. Oldtidsmindesmærker ligger 3 mindre Jættestuer paa Langebæk Præstegaards Mark, en fjerde under Ellebrudgd. og en femte i Nørrehave Skov; i Viemose Skov ligger 20 fredl. Høje, deribl. 2 meget anselige (*Dyrhøj* og *Kræmmerhøj*), i Langebæk Skov 7 Høje og en Langdysse, i Stensby Skov 4 Langdysser, en Runddysse, et Gravkammer og en Høj med Jættestue, i Vintersbølle Skov en Langdysse og en Jættestue, i Petersgaard Hestehave 8 mindre Høje, ved Langebækgd. den c. 4 m høje *Julianehøj* og ved Viemose to ligeledes meget anselige Gravhøje. — Paa Lilleø og Tårø er der opsamlet Affald fra Stenalders Flinttilhugning, og fra Langø hidrører et ældre Stenalders Bopladsfund. I Viemose Overdrev er der Aar 1854 fundet 2 flaskeformede Guldkar fra yngre Bronzealder; de var nedlagte i et Lerkar, som stod tæt under Jordens Overflade.

Vordingborg Landsogn bestaar af to Dele: en større, der ligger omkr. Vordingborg Købstads Jorder og ellers omgives af Vordingborg Bugt — i hvilken Halvøen Oringe skyder ud —, Kalvehave, Ø.-Egesborg og Ørslev S. samt Hammer Hrd. (Kastrup S.); i denne Del findes flere Enklaver af Vordingborg S.; og en mindre Del, der skilles fra den første ved Hammer Hrd. (Kastrup S.) og udgøres af den mellem Vordingborg Bugt og Agnø Fjord udskydende, c. 15 km lange, men højst 1,5 km brede Landtunge *Knudshoved Odde*. De især mod Ø. noget højtliggende (højeste Punkt ved Østgrænsen 76 m; Oldsbjærg 70 m) og dels stærkt bakkede, dels bølgeformede Jorder er overvejende lermuldede. Knudshoved Odde er lavtliggende; det yderste Punkt, med trig. St., er 9,6 m. C. $\frac{1}{8}$ af Arealet er dækket med Skov, saaledes Vintersbølle Sk. (se p. 484), Skovene til Iselingen, som Djævlekrog, Bjærgemark m. m., og til Marienlyst (Dyrehave, Florkeeng, Drejersk. m. m.) samt en Del af Oreby Sk. og Skovene paa Knudshoved (Knudssk., tidl. Hovedsk.). Mel. Skovene flere Søer og Moser: Hulemose Sø, Kulsø, Lindesø, Rismose m. fl. Særlig Egnen Ø. for Vordingborg med det stærkt bakkede Terræn,

de smukke Skove, de prægtige Spadsereveje langs Stranden og de vide Udsigter over Søen hører til de skønneste Steder paa Sjælland; særlig smuk er ogsaa Knudshoved med sin ejendommelige Natur, de gamle Træer og Hvidtjørn, især naar den sidste blomstrer. Til Sognet hører *Masnedø*, 155 ha, med den hosliggende *Kalvø*, godt 3 ha. Gennem Sognet gaar Landevejene fra Vordingborg til Næstved og Kalvehave samt den sydsjæll. Bane og Masnedsund-Kalvehave Banen.

Befolkning i 1916: 3239 (1801: 797, 1850: 1408, 1901: 2610), boende i 381 Gde og Hse. Det saml. Hartk. (1905): 429 Td.; 64 Gde med 389 og 267 Hse med 40 Td. Hartk., samt 23 jordløse Huse. Ejdsck. (1916): 7461, deraf Jordv.: 3080. Areal: 3346 ha, hvoraf (1912) besaaet med Hvede 130 ha, Rug 150, Byg 299, Havre 262, Blands. til Modenhed 179, Kartofler 39, Foderroer 150, Sukkerroer 83; Brak udgjorde 229 ha, Grønfoder og Græsning 825, Haver o. l. 82, Tørvemoser 20, Skov 693, ubenytt. 2, Vandar. 27. Kreaturhold (1919): 426 Heste, 1576 Stk. Hornkv. (deraf 833 Køer), 71 Geder, 313 Faar, 557 Svin (1914: 2021).

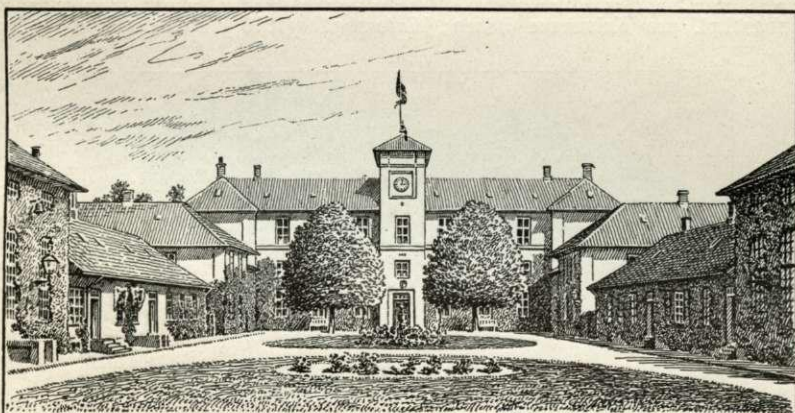
I Sognet Byerne: *Bakkebølle* (1610 Backebølle) med Forskole (opf. 1912) og Jærnbanepl. paa Kalvehave Banen; *Vintersbølle* (1610 Wintersbølle) med Cen-

tralskole (opf. 1911, for 10-14 Aars Børn fra Bakkebølle og Nyrod Skoledistrikter) og Kbhvns. Kommunes Rekonvalescenthjem, aabnet Maj 1915, for c. 30 kvdl. Patienter, der udskrives fra Kommunens Hospitaler, idet Frk. Suhr til Petersgd. stillede „Blegen“ med tilh. Bygninger, hvor før „Køng Fabrik“ laa (se ndfr.), til Raadighed; den Del af *Nyrod* (Nyraad; 1438 Nyrod), der ligger N. for Landevejen (den sydl. Del hører til Vordingb., se p. 315), med Forskole, Asyl (opr. 1877, bygget 1878, c. 50 Pl.), Andelsmejeri (Brænderigaarden), Ml., Teglværk, Bryggeri, Kbmshdshl., Telefoncentral (Nyemark), Brugsforen., Elektricitetsværk og Station paa

Kalvehave Banen; en Del af *Græsbjærg* (1610 Gresbjerg, Resten i Ørslev S.); *Knudshøj* (1231 Knudshøj), ved Beg. af Knudshøj Odde, med Skole. Saml. af Hse: *Bakkebølle Fredskov* (Skoven ryddet i 19. Aarh.), *Nyrod Skovhuse*, *Nyrod Florkehuse*, *Knudskovhuse*. I Sognet ligger desuden *Marienberg Skole* (opf. 1911 ved Færgegaardsvej tæt ved Oringe), *Schows Enkestiftelse*, opr. 1871 af Apoteker Christen Stampe Schow, † 1894, og Hustru, med Fribl. for 2 Enker el. ugifte Kvinder, og *Vordingborg Færgegaard* (Huidengerfærge, se p. 317) og *Hulemose Ml.* (1610 Hollemose Ml.) ved den c. 5,5 ha store Hulemose Sø, der forsyner Sindssygeanstalten med Vand. Af større Villaer nævnes *Villa Strandhytten* og *Ørnevej* (begge i Bakkebølle Fredsk.) og *Skovbakken* (Sognets tidl. Fattiggd., der solgtes 1917 og ombyggedes til Privatbl.).

Paa Oringe (c. 1231 Worthing) ligger *Sindssygeanstalten ved Vordingborg*, oprettet ved L. af $\frac{20}{8}$ 1853, aabnet $\frac{3}{4}$ 1858, oprindl. bestemt for helbredelige

Sindssygeanstalten ved Vordingborg.

sindssyge fra Østifterne undt. Kbhvn., udvidet ved L. af $\frac{3}{4}$ 1868 til ogsaa at kunne optage uhelbredelige sindssyge og, saaledes udvidet, aabnet $\frac{1}{10}$ 1871 (400 Pladser; nu aarl. benyttet af 5-600 Pat. og udvidet med nye Bygninger, deribl. Funktionærboliger, i de senere Aar); 1888 indskrænktes Bestemmelsen til kun at gælde for Sjæll. og Laaland-Falsters Stifter; ved Fællesregulativ af $\frac{1}{10}$ 1916 til Præstø, Maribo og Færø Amter, men under særlige Forhold kan dog ogsaa Pat. fra andre Dele af Landet og fra Udlandet blive optagne. Jan. 1919 var der 549 Pat. (257 Md. og 292 Kv.); Anstalten kan nu tage imod 596 Pat. Lægestyrken bestaar af en Overlæge, en Afdelingslæge, 2 Reservelæger og en Kandidat; endvidere er der ansat en Forvalter, en Bogholder og en Præst (Kaldskapellanen i Vordingb.); i det hele er der (1919) til Anstalten knyttet 175 Funktionærer (deraf 140 paa Kost).

Hovedgaarden *Iselingen* har 67,6 Td. H., Ejds. 600, Jordv. 490; c. 500 ha, deraf c. 100 Skov; noget Fæstegods (Hovedgden og det meste af Skovene ligger i Sognet, en Del af Godset i Ørslev og Kastrup S.). — Hovedgaarden *Marienlyst*, en Parcel af Iselingen, har 35 Td. H., Ejds. 500, Jordv. 400; c. 382 ha, deraf Ager 147, Eng 22, Skov 213. — Hovedgaarden *Marienberg's* Jorder, under Rosenfeld (se p. 458) har c. 18 Td. H., Ejds. 105, Jordv. 95; c. 79 ha, deraf det meste

Ager. Under Rosenfeld hører ogsaa Avlsgden *Knudsbygaard*, c. 21,6 Td. H., Ejds. 150, Jordv. 125, c. 143 ha, *Knudskovgd.* (Ejds. 96, c. 280 ha, hvoraf 120 vedvarende Græsning) og *Trehøje* (dannet ved Sammenlægning af 6-7 Fæstegde). Paa Masnedø (1231 Masnæth) ligger *Masnedøgd.*, c. 17,6 Td. H., Ejds. 130, Jordv. 108, c. 100 ha, deraf Eng c. 17, Resten Ager, og ogsaa *Ny-Masnedøgd.* (c. 10 Td. H.). Paa Østsiden af Øen gaar den sydsjæll. Bane til Dampfærgehavnen paa Sydspidsen, hvorfra der er Overfart til Orehoved paa Falster (se p. 312 og 315).

Vordingborg Lands., en egen Sognekommune, delt i to Sognefogeddistrikter: vestre (Knudshoved) og østre, har Tingsted i Vordingborg og hører under Rets- og Politikt. Vordingb. Kbst. m. m., Præstø Amts sjæll. Amtstuedistr. (Næstved), Sydsjæll. Lægekr., Vordingb. Skatte- og Skyldkr., Amtets 4. Folketingskr., 6. Forligskr. og 2. Udskrivningskr. Lægd 167 (østre Distr.) og 155 (vestre). Sognet har Kirke fælles med Købstaden.

Af de 12 Godser, hvori Vordingb. Rytterdistr. ved Salget 1774 blev delt, solgtes (Skøde af 1776) „Vordingborg Slot“, hvortil der var henlagt Hovedgaardst. 197, Bøndergods 570 Td. H. samt Ørslev Konge- og Kirketiende, for 80,010 Rd. C. til Baron Reinhard Iselin († 1781), der kaldte Godset *Iselingen*, og som ogsaa købte Rosenfeld, Agnøgd. og Snertinge (se p. 458). Af de saml. Godser oprettede hans Enke Anna Elisab. Fabritius-Tengnagel († 1786, 2. G. g. m. Generalmajor J. F. Classen) ^{30/8} 1781 de to Stamhuse Iselingen og Rosenfeld for sine to Døtre af 1. Ægteskab. Den ældste, Marie Margr. Baronesse Iselin, der var g. m. Kmhr. Chr. Fr. E. Greve Rantzau, † 1807 (hun optog sit Pigenavn efter Skilsmissen med Rantzau), fik Iselingen, som hun med kgl. Tilladelse solgte 1803, mod at Stamhuset substitueredes med en Fideikommiskapital, som, da Baronessen døde barnløs 1814, tilfaldt hendes Søstersøn Ch. R. Calmette, der alt tidligere var kommet i Besiddelse af Rosenfeld Fideikommis (se p. 458). Da han ogsaa døde barnløs 1820, gik Fideikommiskapitalen over til den med Stifterinden beslægtede Familie Fabritius-Tengnagel. — *Iselingen* Hovedgd. og Gods blev efter Stamhusets Opløsning tillige med Rosenfeld, Agnø, Marienberg og Snertinge solgt 1804 til Brygger Lind, som s. Aar solgte I. med Marienberg og Snertinge for 420,000 Rd. til Amtsforvalter H. H. P. Reiersen, der 1805 solgte Iselingen for 310,000 Rd. til Justitsrd., Viceborgmester i Kbhvn. Peder Bech og Legationsrd. Iver Qvistgaard. Fra dem gik den over til Konditor, deput. Borger i Kbhvn. Kapt. Just Michael Aagaard († 1819) og til dennes Søn Assessor Holger Halling Aagaard († 1866), derpaa til dennes Svigersøn Prof. Martin Hammerich († 1881), efter hvis Enkes Død 1904 den overdroges til Sønnen Etatsrd. Johs. Hammerich († 1920), der solgte den 1912 til C. Moresco, som solgte den 1918 til den nuv. Ejer Th. Wessel. — Hovedbygningen, hvortil der sikkert er medgaaet mange Mursten fra Vordingborg Slot, er opf. 1802, restaur. 1874, Arkt. J. V. Dahlerup og F. C. Bøttger, og under den nuv. Ejer; den er hvidkalket i to Stokv. i italiensk Villastil; Spir paasat af nuv. Ejer. (O. Hall, Minder fra Iselingen, i Forfatterbogen 1898, p. 23 fig.).

Marienberg og *Marienlyst* er, som alt nævnt, Parceller af Iselingen, der først i Beg. af 18. Aarh. er opstaaede som selvstændige Ejendomme. Marienbergs Bygninger, der laa S. for Vordingborg, brændte 1877 og blev ikke genopførte. Gaarden ejedes bl. a. 1810-28 af cand. theol. Jes Andr. Jessen (senere Præst i Torslunde), og af Konsul Staal, for den kom ind under Rosenfeld. *Marienlyst*, ved Kysten Ø. for Vordingborg (Hovedbygningen opf. 1800 og restaur. 1873-74 efter en Brand; Villastil, røde Mursten) købtes 1816 af Grosserer H. Wassard for 120,000 Rd., af M. Wassard 1839 for 160,000 Rd. og ejes nu af Enken Augusta W. efter dennes Søn H. Wassard († 1896).

Da det 1853 var blevet bestemt, at der skulde oprettes en Sindssygeanstalt ved Vordingborg, købte Staten den til Hovedgaarden Marienberg hørende, c. 55 ha store Halvø *Orange*, der ved sin isolerede Beliggenhed og sit højtliggende Terræn med vid Udsigt over de omliggende Skove og Vande særlig var egnet til et saadant Anlæg. De første Bygninger, opf. efter Tegn. af Arkt. M. G. Bindesbøll, stod færdige 1857; den anden, større Del opførtes 1868-71, Arkt. J. H. Nebelong (efter dennes Død var Broderen Justitsrd. N. Arkitekt). Bygningerne opførtes alle i italiensk Villastil. Bygningskomplekset, der indtager henvend 5 ha og ligner en lille By for sig, bestaar af 32 Bygninger,

hvoraf en Del er Økonomibygninger og Funktionærboliger (af de sidste er der opf. flere i de senere Aar), og 15 beplantede Gaardspladser, og ligger symmetrisk paa begge Sider af Hovedvejen, der fører ind i Anstaltens forreste Gaard. Lige over for Indkørselen ligger Hovedbygningen, der har et Taarn paa Gaardsiden og bl. a. indeholder Kirke og Festsal samt Bolig for Overlægen og Forvalteren. Om denne grupperer de øvrige Bygninger sig i en brudt, trappeformet Række paa hver Side. Alle Bygningerne har Korridorvinduene ind til den c. 115 m lange og 31 m brede Midtgaard, medens Opholdsværelsernes Vinduer vender ud til Haverne, der omgiver Bygningskomplekset i en Halvkreds. Anstalten forsynes med Gas fra Vordingborg (se p. 312); Vandforsyningen foregaa fra Hulemose Sø gennem en c. 5,7 km lang Støbejernsledning. Patienterne inddeles i 3 Forplejningsafdelinger, for hvilke Betalingen er hhv. dgl. c. 3,50, 2 og 1,25 Kr. (Medl. af statsunderst. Sygekasser 0,75 Kr.). Direktionen bestaar af Overlægen, der alene bestyrer den i lægelig Henseende, Amtmanden i Præsto Amt og en Mand fra Anstaltens Omegn. — Paa Oringe Kirkegaard er 1902 rejst et Mindesmærke for den der begr. Overlæge H. Kr. Helweg († 1901).

Køng Fabrik anlagdes 1774 af Grosserer Konferensrd. N. Ryberg paa Øbjerggd. i Køng Sogn som et Spinderi, ved hvis Oprettelse Godsinspektør C. G. Voelcker († 1819), der havde indført Hørvål paa Godset, var virksom; det egentlige Linnedvæveri smstds. anlagdes først 1783 og fik 1786 Underst. af Finanserne, hvorefter Fabrikationen udvidedes til Damask og Drejl. Blegeriet var dog allerede fra Beg. henlagt til Vintersbølle. Fabrikken dreves af Rybergs Søn Etatsrd. C. R., indtil Regeringen 1813 maatte overtage den, og efter at den forgæves var blevet udbudt til Salg til en meget ringe Pris (18,000 Rd.), dreves den fra 1820 for Statens Regning og arbejdede til Dels for Militæretaterne; 1836 blev den tillige med Øbjerggd. (se p. 453) solgt ved Auktion til L. C. Klingberg, som straks bortforpagtede Fabrikken til dens dav. Fuldmægtig O. F. Olsen, der senere købte den af Kapt. F. Buchwald og 1852 afkøbte Staten Vintersbølle Bleg og lidt efter lidt flyttede alle Fabrikens Væve og Maskiner dertil; 1861 overdrog Olsen Fabrikken til sin Søn og Svigersøn samt sin mangeaarige Medarbejder C. Sandberg; Enken efter dennes Søn († 1902) solgte den 1906 for 38,000 Kr. til Frk. Suhr til Petersgd., hvorefter den nedlagdes. — Ved Vintersbølle er der 1898 rejst en Mindesten (Granit) for Ingeniør Vald. Hvidt, som dræbtes 1897 af nogle Grusvogne ved Anlægget af Kalvehave Banen. — Langs en Del af Stranden i Vintersbølle Skov er der to Dæmninger med en Grøft imellem; de angives, vistnok med Urette, at stamme fra Kriegen med Engl. 1807-14.

Masnede (i Vald. II's Jordeb. kaldet Masnæth, hvor den kun er ansat til 3 Mark Sølv) nævnes oftere hos Saxo som Udgangspunkt for Vald. I's Tog mod Venderne. Den mindre Ø mod SV, „Kalvø“, nævnes ogsaa i Vald. II's Jordeb. som „Masnæthalf“. Paa Masnedø er der et Fort.

Knudshoved Odde er rig paa Hvid- og Rødtjørn samt Bregnearter, f. Eks. i Knudskov, hvor der ogsaa findes fl. mærkelige Træer, deribl. „Kæmpeegen“, nogle og 30 m høj, Stammen c. 5 m i Omf., en c. 13 m høj Oxyacantha (alm. Hvidtjørn), som vokser i tæt Bøgeskov, og fl. Eksemplarer af *Crategus monogyna* (Tjørn); paa et af dem snyltede Misteltenen (ødelagt af Skovgæster). Paa den yderste Del af Landtungen, der forbindes med det øvrige ved det kun nogle faa m brede „Draget“, som ofte ved Højvande er helt overskyttet, findes et stort Tjørnekrat, „Hovedskoven“, og ude paa Oddens „Hoved“ er der et lille Kær, hvori der findes Klokkefrøer, hvilke for øvrigt ogsaa lever paa andre Steder af Landtungen. Meget af Skoven er ryddet i 19. Aarh.

I Bakkebølle har der i ældre Tid været et Bystævne; Stenene er dog forsvundne for Mands Minde; i Stedet for dem dannedes en kredsrund Jordvold omkring Bystævnets Træ, og paa denne Jordvold sad Bymændene.

Der kendes i Sognet ikke mindre end c. 50 store Stengrave fra Stenalderen, derimod kun faa Gravhøje. Især har Mindesmærkerne deres Plads i Sognets østl. Del og paa Knudshoved Odde. Ved Knudsby og Knudskov og i Knudsby Skov er fredl. en anseelig Gravhøj, 3 Langdysser og 3 Høje med Jættestuer (2 af disse er meget anselige). I Vintersbølle Skov er fredl. en Høj og ved Bakkebølle en Runddysser og en Langdysser, begge med store Dæksten over Kamrene. — Et stort Bopladsfund fra den yngre Stenalder er gjort ved Bakkebølle; Bopladsfund fra den ældre Stenalder hidrører fra Stranden ved Marienlyst og ved Oringe.

Litt.: J. Olsen, Fra Sydsjæll., Barndoms minder fra Bakkebølle, i Danmarks Folke-minder, Kolding 1914.